

El Govern Civil de Barcelona al segle XIX : desenvolupament institucional i acció política

Manel Risques Corbella

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

**EL GOVERN CIVIL DE BARCELONA
AL SEGLE XIX:
DESENVOLUPAMENT INSTITUCIONAL
I ACCIÓ POLÍTICA**

Tesi doctoral

Manel Risques Corbella

Director: Dr. Borja de Riquer i Permanyer

Departament d'Història Contemporània
Universitat de Barcelona

Abril 1994

SEGONA PART

**INCERTESES DEL CÀRREC
MISERIES D'UNA CONSOLIDACIÓ
1826-1868**

Capítol 4

**LA FALLIDA DEL CIVILISME
1833-1843**

4.1.- CONTINUITAT O RUPTURA ?. 1826 - 1835: DE FINALS DE L'ABSOLUTISME AL TRIOMF DE LA REVOLUCIO LIBERAL.

4.1.1.- Una opció política: l'aposta pel Ministeri de l'Interior. 1826-1832.

4.1.1.1.- L'estratègia del reformisme absolutista.

La creació d'un ministeri de l'Interior fou una iniciativa que, a les darreries de la dècada dels 20, va integrar-se en una estratègia política reformista de l'absolutisme, que propugnava la realització d'una sèrie de canvis en l'organització de l'Estat com a única via per a garantir la continuïtat d'un règim en crisi cada cop més profunda, i davant el qual s'alçava amenaçadora l'alternativa constitucional i albirava ja l'absolutisme recalçant.

La reivindicació d'aquest nou ministeri esdevingué un dels elements més representatius d'aquesta estratègia, que s'aniria diferenciant nítidament de l'opció ultra, aplegada des de principi dels anys 30 al voltant del pretendent Carles Mª Isidre.

La primera formulació clara al respecte¹ fou l'"exposició" adreçada al rei per Javier de Burgos des de París l'any 1826² sobre els mals que afectaven Espanya i "los medios para remediarlos". En aquest document -que li havia estat demanat oficialment- Burgos feia un diagnòstic força pessimista de la situació espanyola i, tot escatint la naturalesa dels elements que justificaven la seva apreciació, constatava la insuficiència de les solucions que fins el moment s'havien aplicat: sobre les anteriors bases proposava tres mitjans per a la superació del crític estadi en que es trobava la nació: a/ una amnistia plena per tal d'aconseguir l'estabilitat política i la incorporació de noves voluntats a la reconstrucció nacional; b/ la contractació d'un emprèstic de 300 milions de rals com a mitjà de finançament de l'Estat mentre es procedia a l'establiment d'un sistema definitiu d'Hisenda³; i c/

¹ VILLA, Mª Josefa, Los inicios de la administración liberal en Cataluña: 1832-1835. Universitat de Barcelona, tesi de llicenciatura, 1974 valora que l'exposició de Burgos ...no constituye sino una, entre una serie, cuyo preciso volumen e importancia seguimos ignorando... En qualsevol cas, Burgos fou ...el primer político fernandino que propuso la creación de un ministerio del Interior..., p. 50.

² BURGOS, Javier de, Exposición dirigida al Sr. D. Fernando VII, desde París, en 24 de enero de 1826 sobre los males que aquejaban entonces a España y los medios para remediarlos, París 1826. Hem utilitzat la reproducció publicada a MESA SEGURA, A., Labor administrativa de Javier de Burgos. Madrid, I.E.A.L. 1946, p. 117-148. Segons GARCIA DE ENTERRIA, E., La Administración española. Madrid, Alianza 1972, aquest document constituí ...el primer brote indiscutible de la recepció de las doctrinas administrativistas francesas..., p. 31.

³ La via per aconseguir-lo no passava per l'obtenció d'un crèdit estranger (d'altra banda improbable, segons ell) sinó a través de la venda d'una part dels béns de la clerecia d'acord amb les concessions que en aquest sentit Pius VIIè havia fet a Carles IV, com a mitjà

l'organització de l'administració civil com a mitjà impulsor de la prosperitat nacional: això significava aconseguir fer efectiva la

...omnipresencia de la administración es decir, la acción protectora del Gobierno...⁴

arreu de l'estat i en tots els àmbits de la vida nacional.

L'acompliment d'aquest objectiu passava per la creació d'un Ministeri de l'Interior com a

...centro de la acción administrativa, o lo que es lo mismo, el taller de la prosperidad nacional...⁵

organitzat de forma centralitzada a partir d'un Cap de l'Administració

...(que) no crea desempeñar sus importantes atribuciones despachando los negocios de que se le dé cuenta, sino velando en que se remuevan a un tiempo millares de obstáculos y se promueva con un solo impulso uniforme e ilustrado una masa inmensa de prosperidad...⁶

i que tenia sota la seva responsabilitat una multiplicitat d'agents, ordenats jeràrquicament i distribuïts arreu del territori, per tal de realitzar una acció simultània, coordinada i tendent a superar els obstacles que frenaven el desenvolupament material i espiritual de la nació.

El nou ministeri de l'Interior era la clau de volta d'una estratègia reformista que no només se sentia perfectament compatible amb el caràcter absolutista de la Monarquia, sinó que es presentava com l'agent encarregat de dotar-la d'una estructura tècnica i operativa que permetés al rei assumir el paper protagonista en l'impuls de la nació: per això, aquest ministeri

...difundiendo y generalizando la acción protectora de una administración ilustrada, promoverá sin esfuerzos una masa de beneficios que en poco tiempo cambiará el aspecto de este país, condenado por la prolongación de los enconos a todos los horrores de la miseria...⁷

dáconseguir uns ingressos que assegurassin transitòriament el funcionament de l'Estat

⁴ Exposición..., p. 138.

⁵ Exposición..., p. 141.

⁶ Exposición..., p. 139.

⁷ Com senyala GARIJO AYESTARAN, Mª Josefa, El Ministerio de la Gobernación. Materiales para un estudio de su evolución histórica hasta 1937. Madrid, Ministerio de la Gobernación 1977, p. 20, aquest ministeri era concebut com a instrument central per a dur

El fet que el ministeri de l'Interior esdevingués l'element vertebrador de la proposta reformista, el situava en el centre de les crítiques que els sectors immobiliars adreçarien al projecte, motiu pel qual el mateix Burgos procedí a la desqualificació de les que, previsiblement, podien esgrimir-se de forma immediata: els costos del nou ministeri, el seu origen francès i liberal, i l'amplitud de les seves atribucions. Entrant en aquest darrer àmbit⁸ Burgos justificava que el nou ministeri s'ocupés d'aspectes que podien semblar que pertanyien al Consell reial però que aquest organisme era incapaç d'atendre pel seu caràcter i la seva incompetència en matèria administrativa; i, encara més, que la previsible insistència del Consell en actuar en un àmbit que el superava -ja que els seus membres mancaven de coneixements tècnics- i en mantenir les àmplies prerrogatives que disposava, només podia generar conseqüències nefastes per a la prosperitat nacional⁹. Per aquest camí Burgos apuntava al que havia d'ésser el principal motiu de les resistències "ultres": l'assumpció per part d'Interior d'un important feix d'atribucions -amb la consegüent reforma ministerial- implicava una remodelació de l'Estat tendent a reduir el poder polític d'organismes cabdals de la influència ultra, a situar la nova institució en posició eminent envers les altres i dotar-la d'una elevada autonomia pel que feia a pressions exteriors per causa del seu nivell de tecnificació i de la seva formulació centralitzada i jerarquizada. La importància político-administrativa del nou ministeri i el nivell de professionalització que comportava eren altres elements de perillositat a ulls dels sectors ultres entestats en el control del poder. La comprensió d'aquest fet, més enllà de les hipotètiques crítiques puntuals que el mateix Burgos havia obviat, explicarien les resistències a la proposta reformista i el seu rebuig oficial.

Tres anys després, el 22 de juliol de 1829 el fiscal d'Hisenda Pedro Sainz de Andino, en una perspectiva política semblant a la de Burgos, va dirigir una nova i extensa exposició al monarca¹⁰. En aquest cas, si bé el punt de partença era el mateix (un ombrívol diagnòstic

a cap la reforma administrativa. MARTIN-RETORTILLO, S., Descentralización administrativa y organización política, vol. I: Aproximación histórica (1812-1931). Madrid, Alfaguara 1973, aquesta exposició era un esboç del sistema que s'establiria l'any 1833 basat en una ...omnipresencia de la administración..., p.95.

⁸ Respecte del primer, Burgos s'esforçà en demostrar com la posta en marxa del nou ministeri no representaria cap augment de les despeses estatals. Vide la Exposición..., p. 144-145. Respecte del segon val la pena subratllar que la defensa de Burgos consistia en considerar que ...hay un multitud de instituciones, aplicables tanto a los Gobiernos absolutos com a los representativos..(raó per la qual)..Lo que la experiencia ha revelado como conforme a la razón es patrimonio de todo Gobierno, y tanto vale resistir la erección del Ministerio de lo Interior porque existió bajo el Gobierno intruso y bajo el revolucionario, como condenar la refundición de nuestros códigos y la formación de otros más apropiados a las costumbres y a las necesidades de la época presente, porque bajo los dos citados Gobiernos se procedió a este urgente é importante trabajo..., p. 146.

⁹ Idem., p. 142-144.

¹⁰ SAINZ DE ANDINO, Pedro, Exposición sobre la situación política del Reino y medios de su restauración. Madrid 1829. Reproduida a GARCIA MADARIA, J.M^a, El pensamiento administrativo de Pedro Sainz de Andino, 1829-1848. Madrid, I.E.A.P. 1982,

de la situació espanyola i la necessitat de posar-hi remei) el text plantejava no només la creació del ministeri de l'Interior sinó la reorganització del sistema de govern general de l'Estat i analitzava el contingut i funcions de cadascuna de les cinc seccions en que fixava la seva divisió: administració de la justícia, govern polític dels pobles, administració econòmica, organització de la força armada i relacions internacionals. L'estudi de la secció 2ª ("De la administración civil, pública del Reyno")¹¹ el portà a la conclusió que l'error més greu de l'actual sistema era la dispersió dels afers propis d'aquesta administració. Sainz de Andino, des d'una òptica purament administrativista reclamava la necessitat de concentrar en un únic ministeri l'exercici de:

...1º La seguridad común del Estado y la individualidad de las personas.

2º La salubridad, la comodidad y la abundancia de mantenimientos en todo el Reyno.

3º La administración y régimen de las cosas de aprovechamiento común.

4º Las rentas municipales de las provincias y pueblos, su creación, recaudación e inversión.

5º El fomento y prosperidad de los manantiales y elementos de la riqueza pública.

6º La ayuda protectora que el Gobierno dispensa en sus necesidades respectivas a todos los individuos del Estado, en la cual van entendidos todos los objetos de beneficencia y socorros públicos.

7º La instrucción pública.

8º La organización de las magistraturas y corporaciones administrativas...¹².

La proposta de Sainz de Andino, a la que va seguir un posterior "Proyecto de organización ministerial, trabajado por D. Pedro Sainz de Andino, fiscal más antiguo del Supremo Consejo de Hacienda" en el que s'especificaven 53 àmbits competencials pel ministeri de l'Interior va tenir més èxit i, d'acord amb el seu propi testimoni, fou determinant perquè Ferran VII publicqués el RD. 5.nov.1830 que creava el ministeri de l'Interior i preparés

p. 55-268.

¹¹ ...aunque sea la menos conocida, es sin disputa alguna la más importante de todas, porque es el foco común de todas las operaciones del Gobierno y es el laboratorio general, donde se preparan todos los materiales que luego se aplican y utilizan en las diferentes Secciones... op.cit., p. 100.

¹² Op. cit., p. 101-102.

l'organització dels sis ministeris resultants de la reforma¹³.

Abans però, calgué una nova exposició, ara del secretari de despatx d'Hisenda López Ballesteros que incidia en la mateixa direcció el 10 d'octubre de 1830, i presentava un pla de reforma administrativa¹⁴, motivat per

...los problemas acuciantes con que se enfrentaba el Ministro de Hacienda...¹⁵

La finalitat del pla era l'augment dels ingressos de la Hisenda estatal sense augmentar la pressió tributària: la forma d'assolir semblant quimera passava per

...mejorar la eficacia de la recaudación centralizando el cobro de todas las rentas en la Hacienda (..) y procurar que creciese la riqueza del país, lo que habría de reflejarse directa e indirectamente en el volumen de los impuestos que percibiría el ministerio...¹⁶

El programa esmentat responia a la consecució d'aquest doble objectiu i es concretava bàsicament en reunir en el ministeri d'Hisenda el cobrament de totes les rendes i en el

...establecimiento de un nuevo Ministerio, el del Interior, que cuidaría del gobierno político interno y del fomento de la riqueza de modo que "con la prosperidad de los contribuyentes se aumentasen los recursos de la real Hacienda"...¹⁷

Aquest nou ministeri esdevenia altra vegada, la clau de volta per a impulsar una administració civil com a tal, que era considerada l'eina bàsica per al bon funcionament de l'Estat. Ferran VII s'avingué al programa de López Ballesteros i aprovà la creació del ministeri; però un cop més, el reaccionarisme del govern i del Consell d'Estat aconseguiren

¹³ SEMINARIO DE HISTORIA MODERNA, Documentos del reinado de Fernando VII. V. Pedro Sainz de Andino. Escritos (Con un apéndice sobre la creación del ministerio del Interior), vol. tercero. Pamplona, Ed. de la Universidad de Navarra - C.S.I.C 1969. En la reproducció d'un fragment del full de serveis de Sainz de Andino diu: ...Del mismo modo fueron también obra suya las Exposiciones del Ministerio que causaron el R.D. autógrafo de 5 de noviembre de 1830..., p. 9. Així mateix, s'hi pot consultar el text íntegre del Proyecto de organización ministerial..., p. 45-61, citat anteriorment.

¹⁴ Memoria publicada per F. SUAREZ, a SAINZ DE ANDINO, Escritos, III, p. 27-37. Citat per FONTANA, J., Hacienda y Estado en la crisis final del Antiguo Régimen Español: 1823-1833. Madrid, I.E.F. 1973, p. 299.

¹⁵ FONTANA, J., op.cit., Madrid 1973, p. 299.

¹⁶ FONTANA, J., op.cit., Madrid 1973, p. 299.

¹⁷ FONTANA, J., op.cit., Madrid 1973, p. 299.

neutralitzar aquest projecte durant dos anys¹⁸. L'origen francès i liberal del nou ministeri i la seva associació amb el Trienni provocaven insistentment la desconfiança dels absolutistes purs; i, sobretot les conseqüències polítiques que derivaven de la seva creació (obviades en l'informe de Sainz de Andino), en concret que

...implicaría poner la policía fuera del control del ministerio de Gracia y Justicia (de Calomarde) y acabar con la impunidad de sus conspiradores (carlins)...¹⁹

el que explicava la crispada oposició ultramontana a la seva implantació (i més en la conjuntura dinàstica marcada pel naixement d'Isabel II)²⁰. D'altra banda Ferran VII acceptà inicialment la reforma obligat per les circumstàncies (sobretot econòmiques) però la nova institució estava lluny d'entusiasmar-lo motiu pel qual no s'esmerçà gens en la seva defensa.

Per arribar al RD., 5.nov.1832 de creació, ja irreversible, del Ministeri de l'Interior amb la denominació de Secretaria del Despatx de Foment, calgué que un canvi en la conjuntura política afeblís la posició dels altres més representatius en els òrgans de govern. Aquest canvi va produir-se quan Ferran VII, arran la crisi de setembre de 1832, es decantà cap el reformisme il·lustrat -que no liberal- per assegurar el tron a Isabel, la qual cosa l'obligà a prescindir d'homes com Calomarde -que seria desterrat-, a comprar la fidelitat política dels comandaments militars -mitjançant la promoció corporativa i la redistribució dels càrrecs-, i a posar l'acció governativa en mans dels administrativistes il·lustrats que insistien en el reformisme tècnic-jurídic per assegurar la continuïtat del règim. Des d'aquest plantejament va nomenar-se el nou govern presidit per Cea Bermúdez (1.oct.1832) que, després de la concessió d'amnistia, va aprovar la creació del Ministeri de Foment (RD., 5.nov.1832)²¹. El ministre d'Hisenda Victoriano de Encina y Piedra fou l'encarregat de procedir a la seva organització, a proposar-ne la planta i forma, i a fixar-ne les atribucions. El comte d'Ofalia seria poc després (RD., 28.des.1832) el primer ministre de Foment com a tal.

¹⁸ El 7 de març de 1831 el Rei ordenà al Consell d'Estat que cessessin les discussions al respecte. Vide FONTANA, J., 1973, Madrid 1973, p. 300-301. Una relació pormenoritzada del boicot ultra a la reforma, a SEMINARIO DE HISTORIA MODERNA, op.cit., Pamplona 1969, p. 13-19, i les memòries ministerials i actes del Consell d'Estat reproduïdes a les p. 211-340.

¹⁹ FONTANA, Josep, La Crisis del Antiguo Régimen. Barcelona, Crítica 1979, p. 178.

²⁰ Això expressava ja la impossibilitat d'endegar reformes en termes exclusivament administratius: una reorganització de l'Estat plantejada com a centralització i redistribució de competències implicava unes conseqüències polítiques que l'absolutisme pur no estava disposat a acceptar.

²¹ BALLBE, Manuel, Orden Público y militarismo en la España constitucional (1812-1983). Madrid, Alianza, 1983, emmarca la creació del ministeri de Foment en la conjuntura de la ...sorda lucha entre administrativistas y militares, todos ellos partidarios de Mª Cristina..., p. 105, i com a concessió de la Reina als primers.

4.1.1.2.- El Real Decret de 9 de novembre de 1832.

...fortalecer la administración interior y el fomento general del Reino, haciendo que las disposiciones protectoras de la fortuna individual y pública produzcan el saludable efecto que se desea, sin que pugnen entre sí ni se frustren las intenciones más benéficas (..) tendrá el título de Secretaría de Estado y del Despacho de Fomento General del Reino.. (constituint des d'ara)..una de las Secretarías de Despacho, igual a las existentes, disfrutando de las mismas atribuciones que éstas...²²

L'exposició de motius en el posterior decret sobre la forma i atribucions del nou ministeri en fixava clarament el caràcter:

...Penetrado mi Real ánimo de los incalculables bienes que deben resultar a la Monarquía de concentrar la acción administrativa, y de dar impulso vigoroso y uniforme a todos los ramos de la riqueza pública, cuidando a la vez de la mejora de las costumbres por medio del trabajo y la ocupación (..) íntimamente persuadida de que el pronto y perfecto arreglo de dicho Ministerio lo reclaman imperiosamente la razón natural, el orden y la conveniencia pública para poner un término a la ineptitud y morosidad que sufren infinitos negocios de primera importancia, a causa de manejarse por innumerables departamentos sin conexión, sin enlace (..) y convencida Yo (..) de que adoptándose las bases y los medios que me habéis indicado podrá realizarse tan interesante objeto, no sólo sin un nuevo aumento de gastos, sino probablemente con una notable reducción de los que en el día origina la existencia de diferentes corporaciones y establecimientos que habrán de cesar como innecesarios...²³

La centralització administrativa esdevenia l'instrument màgic a través del qual s'havia de promoure la creació de riquesa pública, de dotar d'eficàcia la gestió governativa i d'eliminar els costos innecessaris que derivaven del desgavell del present: sobre aquest paràmetres el nou ministeri havia d'assentar la seva acció, de marcat caràcter regenerador.

Les amplíssimes atribucions que rebia el nou ministeri en l'esmentat decret responia a una perspectiva d'acumulació de funcions en un nou organisme que tant per la qualitat com per la quantitat dels àmbits d'intervenció, semblava assolir una posició de superioritat jeràrquica envers els altres òrgans de l'executiu²⁴.

²² RD., 5.nov.1832, a Decretos del Rey Nuestro Señor Don Fernando VII, tomo XVII, año 1832, p. 237.

²³ RD. 9.nov.1832 a idem, 1832, p. 244-248.

²⁴ GARIJO AYESTARAN, Mª J., op.cit. 1977, fa la següent valoració: ...La primera conclusión que se saca de tan largo texto es que se había actuado precipitadamente en la fijación del ámbito de acción del Ministerio. Se enumeran competencias sin seguir ningún esquema lógico (..) La heterogeneidad de cometidos es también evidente (..) Aunque respondiendo a una lógica, contribuye a dar mayor sensación de caos la dependencia que del

Conseqüentment va plantejar-se la creació d'un nou càrrec ministerial, el Subdelegat de Foment, com a autèntic cap de l'administració civil a les províncies ben diferenciat de l'intendent²⁵, com a principal nexa entre el govern central i els diversos espais territorials en que calia dividir administrativament l'Estat, i com a agents impulsors de prosperitat. En aquest sentit, si la creació del Ministeri de Foment esdevenia l'eix central sobre el que volia vertebrar-se un Poder Executiu de caràcter il·lustrat, el Subdelegat de Foment n'esdevenia la peça bàsica a nivell provincial.

4.1.2.- La constatació d'un fracàs: de Subdelegats de Foment a Governadors Civils. 1833-1834.

Per RD. de 21 d'octubre de 1833 Javier de Burgos passava a ocupar la direcció de la Secretaria de Foment. El nou ministre considerava que

...sólo bajo la influencia de un régimen absoluto, ilustrado y paternal, podían por entonces desarrollarse los elementos para mejorarlo y cambiarlos progresivamente sin convulsiones ni trastornos...²⁶

Des d'aquesta perspectiva esdevingué principal valedor de la reforma de l'administració estatal: a partir d'uns postulats centralistes -que reposaven en el model francès prefectural- i civilistes, i que obviaven la base electiva i representativa de les institucions

Ministerio de Fomento se establecía para aquellos organismos que hasta entonces conocían de los asuntos atribuidos ahora a éste, y entre los que se comprendían Corporaciones públicas y privadas, Juntas de la más diversa índole y algunas Direcciones Generales (..) Sistematizando esquemáticamente el cuadro de competencias (..) podría afirmarse que al nuevo Ministerio quedaban atribuidas, además de la estadística general, la agricultura, la ganadería, la industria, el comercio, las comunicaciones y obras públicas, la instrucción y bellas artes, la sanidad, la beneficencia, los establecimientos penales, los Ayuntamientos, la policía y seguridad pública, alistamiento y levas y el control de las libertades públicas (..), p.30.

Segons LOPEZ GARRIDO, Diego, ...Es la primera etapa: la creación de un ministerio unificador de toda la administración, un superministerio... La Guardia Civil y los orígenes del Estado centralista. Barcelona, Crítica 1982, p.39.

²⁵ La figura dels intendants immediatament seria questionada: la supressió del càrrec i la seva assimilació al nou subdelegat seria una de les problemàtiques recurrents del període, com veurem més endavant. La competència entre ambúes figures ja quedà senyalada quan, en espera dels nomenaments dels primers subdelegats, els Intendants foren cridats a exercir-ne provisionalment les funcions, segons RD., 9.nov.1832.

²⁶ BURGOS, J. de, Anales del reinado de Isabel II. Madrid, Establecimiento tipográfico de Mellado, 1850, vol. 1, feu aquesta apreciació amb motiu del manifest de 4.oct.1833, en el qual s'havia proclamat que ...Las reformas administrativas, únicas que producen inmediatamente la felicidad y la dicha, que son el sólo bien positivo para el pueblo, serán la materia de mis desvelos..., p. 169-170.

gaditanes²⁷. El 23 d'octubre publicava el decret que creava els subdelegats de foment, com a

...autoridad superior administrativa...

a cada capital de les futures províncies²⁸. El caràcter d'aquesta nova autoritat quedà fixat en la famosa <<Planta de los Subdelegados de Fomento: Instrucción para el desempeño de sus funciones>>²⁹. El mateix dia sortien altres 8 decrets, força significatius de les intencionalitats i límits del reformisme governamentals³⁰.

El primer pas -i condició indispensable- per a l'efectiu desplegament dels subdelegats de foment fou la realització d'una nova divisió territorial en 49 províncies, divisió que, com és conegut, va comportar la desaparició formal de les comunitats històriques i derivà de l'exclusiva consideració de les necessitats de racionalització dels serveis de l'Estat per acomplir-se³¹. Catalunya va quedar esquarterada en quatre parts, les actuals províncies de

²⁷ Sobre De Burgos, vegeu MESA SEGURA, Antonio, Labor administrativa de Javier de Burgos. Madrid, I.E.A.L. 1946.

²⁸ RD., 23.oct.1833 "mandando establecer Subdelegados de Fomento del modo que se expresa". Es determinava que hi hauria un subdelegat principal de foment a cada província (art.1) i la possible creació de "subdelegados subalternos" a les principals poblacions (art.2); requerien "conocimientos especiales en administración" (art.3); fixava que la policia s'integraria a les subdelegacions provincials passant a la dependència del ministre de Foment (art.4) i anunciant que es formaria immediatament una "Instrucción" que especificaria el caràcter i les atribucions dels subdelegats de foment.

²⁹ RD., 30.nov.1833. Hem utilitzat l'acurada edició facsímil publicada per la Secretaria general tècnica del Ministeri de l'Interior: Gaceta de Madrid. Reales Decretos de 30 de noviembre de 1833. Division provincial. Creacion de los Subdelegados de Fomento. Instruccion para gobierno de los Subdelegados de Fomento. Madrid 1985.

³⁰ Aquest 8.decrets eren: d'amnistia al duc de Rivas, Argüelles, Surrà i Rull, C. Valdés....; de supressió dels voluntaris reialistes; de validació dels contractes signats durant el Trienni entre posseïdors del "mayorazgos" i compradors de finques (que havien estat anul.lats per RC.,11.març.1824); de revisió de les lleis de regulació del tràfic de gra i de les referents a la privatització de terres; de revisió de la policia absolutista; de creació del <<Diario de la Administración>>. PEREZ GARZON, J.S., Milicia Nacional y revolución burguesa. Madrid, C.S.I.C. 1978, emfasitza l'autoria de Burgos respecte els més importants i la seva correspondència a ...otros tantos aspctos del desarrollo burgués. Por supuesto, no se desprecia el nivel político; cuanto más si este implica el control de la fuerza armada..., p. 374.

³¹ L'estudi més complet sobre aquesta temàtica és el de CALERO AMOR, Antonio M^a, La división provincial de 1833: bases y antecedentes. Madrid, I.E.A.L. 1987, que conté així mateix un interessant apèndix documental. Vegeu així mateix, AA.VV., La Provincia. Dimensiones histórica y política. Barcelona, Diputació provincial 1966. GUAITA, A., La división provincial y sus modificaciones a Actas del III Symposium de la Historia de la

Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona³².

4.1.2.1.- La "Instrucción" de 1833.

Dividida en 19 capítols amb un total de 77 articles, relacionava les atribucions dels Subdelegats de Foment (SF), caracteritzats en el preàmbul com

...los encargados especiales de protección de todos los intereses legítimos, y los agentes inmediatos de la prosperidad del reino...

Depenien del ministre de Foment i de les diverses direccions generals amb les que tenien relació per motiu de les seves competències. L'article 65 definia perfectament el seu caràcter:

...Los subdelegados de Fomento son empleados de ejecución y como tales no pueden mandar ni prohibir sino lo que manden o prohiban las leyes, Reales Ordenes y las Instrucciones del ramo...

L'exercici del càrrec requeria

...conocimientos especiales de administración y (estar) dotado de la actividad, capacidad y patriotismo que exige el cabal desempeño de dicho cargo...

Tenien com a comesa prioritària l'eliminació dels obstacles a la prosperitat de la província i, en aquesta perspectiva, se'ls reclamava la iniciativa necessària per tal d'adoptar mesures addients per al desenvolupament productiu: per això agricultura, indústria, comerç i mineria integraven els 4 primers capítols amb un total de 24 articles, dels quals 15 corresponien a l'agricultura. Aquesta important dedicació responia a la preocupació per l'estat "deplorable" que caracteritzava el sector primari, el més important de l'economia espanyola: els subdelegats havien d'analitzar les causes locals d'aquesta situació i, un cop fet el diagnòstic, aportar-hi sol.lucions. La Instrucció senyalava les línees mestres per on calia cercar-les: eliminar les traves a la llibertat de comerç del blat, impulsar el regadiu, promoure el cultiu mecanitzat de primeres matèries industrials com el lli, el cànem, la seda, el cotó etc, facilitar les dades necessàries respecte del terrenys erms per tal de poder procedir a la seva venda, fer viables les disposicions de privatització de les terres comunals etc. Es a dir, la tasca dels SF restava associada a l'eliminació de les traves feudals i a la implantació controlada del règim burgés de propietat i de relacions.

L'impuls a la llibertat de comerç i d'indústria tot impeding la formació de nous gremis,

Administración. Madrid 1974, p. 309-351 i MARTIN-RETORTILLO, S.; ARGULLOL, e., Descentralización administrativa y organización política, vol.1., Aproximación histórica, 1812-1931, Madrid, Alfaguara 1973, p. 93-106.

³² Vegeu la delimitació de les províncies al RD., 30.nov.1833.

i la unificació de pesos, mesures i moneda junt a la millora dels camins i canals -condicions necessàries per a la vertebració d'un mercat nacional-, exemplificaven altres aspectes representatius d'aquesta comesa.

Aquesta vessant de "foment" que vinculava el càrrec amb el progrés econòmic de la societat, venia completada per un conjunt d'atribucions socials i culturals entre les que destacaven l'atenció a la instrucció pública (cap. VII), a hospitals, hospicis i establiments de beneficència (cap. IX) i a les presons i correccionals (cap. X), així com el control sobre la moralitat i qualitat dels espectacles públics, especialment dels teatres (cap. XIV).

D'altra banda, la dimensió més específicament política de l'autoritat governativa passava per definir tant la relació dels subdelegats amb els ajuntaments com les seves atribucions en el camp de l'ordre públic.

En el primer aspecte, els subdelegats eren els "jefes inmediatos" dels ajuntaments³³ i com a tals havien de controlar i garantir l'ús correcte dels recursos econòmics municipals (pòsits, rendes de propis, arbitris...) per tal d'atendre les necessitats locals, amb atenció preferent a les derivades de l'abastiment i de l'alimentació de la població. La sanitat pública, especialment en referència a la prevenció de les enfermetats epidèmiques (art. 29) i a la construcció de cementiris (art. 30) delimitaven els altres centres d'atenció.

L'autoritat governativa completava el seu tutelatge sobre el consistori amb la intervenció directa tant en el funcionament (art. 26) dels ajuntaments -mentre es procedia a l'elaboració d'una nova llei municipal-, inoperants i caòtics per causa de la coexistència de situacions dispars i contradictòries al seu sí: regidors vitalicis al costat d'altres que eren anyals i bianyals, d'alcaldes ordinaris i pedanis etc...-; com en el procés electoral (art.28)³⁴. Amb el règim de l'Estatut Reial, es perfilarien més les funcions de l'autoritat provincial vers el règim local.

En el segon aspecte, el capítol VIè fixava les atribucions del subdelegat de Foment en matèria de Policia General i definia el caràcter de la seva actuació en aquest camp:

...importa que los Subdelegados de Fomento se penetren de la idea de que sus atribuciones, como jefes de policía, son las de una magistratura de beneficencia y protección, que más que ninguna otra exige deferencias, atenciones y obsequios hacia las personas con quienes tenga que tratar (..) severidad con el crimen, indulgencia con el descuido o la flaqueza, respeto a la inocencia, miramiento con cuantos lleguen a invocar su justicia o su favor: tal debe ser

³³ Els ajuntaments eren ...el conducto por donde la acción protectora del Gobierno se extiende desde el palacio del grande hasta la choza del labrador. Por el hecho de ver en pequeño todas las necesidades, ellos pueden estudiarlas mejor, desentrañar sus causas y sus remedios, y de calcular exactamente de qué modo y hasta qué punto influye una medida administrativa en el bien ó en el mal de los pueblos... (Art. 25).

³⁴ Una visió de conjunt d'aquesta problemàtica a CASTRO, Concepción de, La Revolución Liberal y los municipios españoles. Madrid, Alianza 1979, p. 121-133.

la divisa de la policía que ni por accidente debe deshonrarse con acciones que presenten apariencia de arbitrariedad, ni mucho menos de vejación... (art. 32)

La seva comesa era aconseguir que la policia esdevingués l'instrument idoni per al manteniment de la tranquil.litat pública mitjançant una actuació justa i responsable, allunyada de qualsevol temptació d'arbitrarietat³⁵.

D'una forma especial, calia que la institució s'ocupés de la seguretat en els camins (art. 33) utilitzant mitjans preventius

...conocer completamente la situación de cada pueblo, y el modo de vivir y los hábitos de sus moradores...

i repressius

...poner en movimiento, apenas se anuncie un robo, la fuerza necesaria, sea de tropa de línea o de paisanos armados... (que) siga el rastro de los malhechores hasta entregarlos en manos de la justicia...

Acabava considerant que

...generalizados los beneficios que una Administración paternal debe producir, no habrá maquinaciones contra el reposo de los pueblos, ni por consiguiente necesidad de otras medidas de policía que las puramente administrativas, dulces y protectoras, como deben ser siempre las que emanan de una buena administración...(art. 34)

Paral.lelament la policia havia recuperat les seves atribucions³⁶ un dia abans del

³⁵ Recollia en bona part els postulats de VALERIOLA, Tomás de, Idea general de policía ó Tratado de policía. Madrid 17 (reed., I.E.A 1977). A l'I.M.H.B. s'hi torba un fulletó, molt interessant, en aquesta mateixa línia: Tratado de Policía en general: bases en que se funda este ramo, necesidad de su existencia, estension de sus facultades, modo de administrarlo etc., por D.A.F. de N.Z. y D. Imprenta de D. Ramon Martin Indar, Barcelona 1833.

³⁶ La policia havia estat creada per RD., 8.gen.1824 (en base al Proyecto de Arreglo de la Policía General del Reino presentat per Arjona el 21.des.1823, esmenat per una comissió governamental i aprovat pel govern el 6.gen.1824) i tingué les atribucions especificades en el Reglament de 20.feb.1824. El model centralitzat de policia d'Arjona mai no arribà a funcionar tal com havia estat dissenyat: les resistències ultres i eclesiàstiques (que reivindicaven el restabliment de la Inquisició) i militars (que s'oposaven tant a l'existència d'un cos armat i uniformat al marge de l'exèrcit com a la creació d'un canal polític d'informació directe amb el monarca, sense la mediatització militar) ho impediren. Les seves atribucions quedaren conculcades l'any 1827 amb la reforma de Calomarde (RD., 17.agt.1827) i esdevingué llavors un cos d'exclusiu caràcter polític al servei del ministre de Justícia: segons TURRADO VIDAL, M., Introducción a la historia de la Policía, vol. 1, Madrid

traspàs del monarca, en previsió dels possibles conflictes: això significà que disposava d'unes competències exclusives (la realització dels padrons; la concessió de passaports, de permisos d'armes i de llicències de caça, de venda al carrer, de professions ambulants i d'obertura d'establiments; imposició i cobrament de multes, i actualització del registre de cotxes i de tartanes) i d'altres de compartides que li permetien actuar en el camp de l'ordre públic: aquestes eren fonamentalment el control i seguiment de les persones i la repressió dels delictes d'impremta, de reunions públiques, d'associacions secretes i de les de jornalers. El model policial que s'apuntava quedava separat del ministeri de Justícia (centre d'activitat ultra) i tenia un marcat caràcter civil (dependència del ministeri de Foment sense intervenció de l'autoritat militar) la qual cosa generaria un seguit de resistències militars contra la nova institució civil que, si bé fins aquells moments s'havien manifestat genèricament a nivell del seu contingut global, feren d'aquest motiu concret l'espai privilegiat de la seva queixa.

4.1.2.2.- Militars versus administrativistes ?

Els sectors militars que havien romàs fidels a Ferran VII i a la Regent Mª Cristina havien vist com s'incrementava notablement el seu poder dins l'Estat la qual cosa significà que no només havien ampliat el seu àmbit competencial en assumir, per exemple, la direcció de la policia (18.oct.1833)³⁷ sinó que els capitans generals havien esdevingut

...la autoridad política máxima después del rey...³⁸

1985, des llavors ...La Policía se politizó completamente (i) en la práctica (..) se la desprestigió..., desprestigi que es mantindria al llarg del segle XIX. La RC., 28.set.1833 havia restablert el model inicial de 1824.

El 6 de novembre de 1833, Sainz de Andino havia remés a la Reina un dictamen reservat sobre Creación de una fuerza cívica com a força civil separada de l'exèrcit amb la comesa de mantenir l'ordre públic, tal i com existia a diversos països europeus. Es troba reproduïda a SEMINARIO DE HISTORIA MODERNA, op.cit., 1969, p. 103-120: Exposiciones y dictámenes reservados de D. Pedro Sainz de Andino, dirigidos a S.M. la Reina gobernadora sobre varios asuntos de Estado, como creación de una fuerza cívica, auxilio extranjero y mejoras en Hacienda. BALLBE, M., op.cit., Madrid 1983, nota 12 p. 108, esmenta aquest document com exemple del ...flujo administrativista... existent en aquells moments.

³⁷ La circular en que se'ls comunicava aquestes novès atribucions justificava el fet en les circumstàncies bèl·liques existents. Vide JORDA OLIVES, M., Manuel LLauder Camín. Capitán General de Cataluña (1832-1835). Los inicios de la época isabelina en Cataluña. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona 1975. Agraeixo l'autora i al Dr. Joan Jacob les facilitats que m'han donat per a la consulta d'aquest text.

³⁸ Diego LOPEZ GARRIDO ...Como se señalaba en el real decreto de 25 de septiembre de 1833, los capitanes generales son "los primeros jefes en las provincias" (art.2). Esto tiene su expresión económica en el salario que perciben, 120.000 reales (el doble que el de la autoridad civil máxima, el intenedente). Tiene su expresión burocrática en el importante

Era evident que aquests sectors consideraven la reforma administrativa de Burgos com una amenaça a les seves posicions a causa del seu profund contingut civilista i de la consegüent reducció de les atribucions (noves i velles) que comportava. Així, els decrets de 30 de novembre de 1833 no només van aguditzar les tensions entre reformistes i militars³⁹ - que en definitiva, pugnaven pel control de l'aparell d'Estat- sinó que van provocar una descarada reacció castrense, que en alguns casos s'acolliria a ambigus postulats polítics filoliberals en la seva formulació, tot emparant-se en el marc de la creixent oposició contra el govern de Cea Bermúdez⁴⁰: així, les exposicions adreçades a la Reina pels capitans generals de Catalunya i de Castella⁴¹ demanant la dimissió de Cea i criticant la implantació dels subdelegats de Foment, que els hi sostreien competències, en foren les més expressives manifestacions. En qualsevol cas, l'existència dels SF com a tals era el moll de l'ós de les irades protestes militars: Mercè Jordà ho descriu perfectament

...El solo hecho de que los Subdelegados de Fomento privasen a los Capitanes Generales de la dirección de la Policía habría de provocar serios conflictos por parte de algunos de éstos, que rehusaban desprenderse de un ramo tan importante para la vida política; la repulsa al nuevo sistema administrativo -por las modificaciones que en sí mismo entrañaba y que tendían desde luego a robustecer la fuerza y poder del Gobierno- se suscitó también en el seno del Consejo de Gobierno establecido por Fernando VII a su muerte, opuesto perennemente a la política de Zea Bermúdez y en íntima comunión de ideas con muchos militares. El Consejo de Gobierno alegaba el temor a colisiones y conflictos al restar las atribuciones policíacas a los Capitanes Generales e insistía además, en la cuantía de los gastos de la implantación de las reformas; de hecho el Consejo se manifestaba conforma a la división provincial, pero se oponía esencialmente a la creación de los Subdelegados de Fomento...⁴²

contingente funcional integrat en les secretaries de les capitanies generals, superior en alguns casos a tot un departament ministerial. Tene, per últim, la seva expressió militar en el gran volum de força humana sota el comandament d'un capità general, força del Exèrcit, de Milícies Provincials, de Cossos de Seguretat i de Carabiners... Barcelona 1983, p. 49-50.

³⁹ Vide BALLBE, M., op.cit., 1983, p. 107-108.

⁴⁰ El contingut i abast de l'oposició a Zea ha estat un tema reiteradament i àmpliament analitzat: de la nombrosa bibliografia existent ens remetim a TOMAS VILLARROYA, J., El sistema político del Estatuto Real. Madrid, I.E.P. 1968, que conté a més una excel·lent sistematització de les anàlisis contemporànies, p. 21 i ss.; JORDA OLIVES, M., t.d. UB. 1975, p. 242 i ss.; BALLBE, M., op.cit 1983, p. 103 i ss.; i GARCIA ROVIRA, A.M^a., La revolució liberal a Espanya i les classes populars. Vic, Eumo 1989, p. 34 i ss.

⁴¹ La primera fou signada per Manuel Llauder el 24 de desembre de 1833. La segona, del general Quesada, fou una mica més tardana, el 8 de gener de 1834.

⁴² JORDA, M., t.d., UB.1975, p. 250-251.

Aquests SF. havien estat nomenats a totes les províncies a mitjan desembre⁴³ i una posterior RO. 29.des.1833 de Javier de Burgos sobre l'exercici dels SF disposava que

...estando ahora desempeñadas casi todas las atribuciones de los Subdelegados de Fomento por los Capitanes Generales y los Intendentes (..) les pasen los papeles correspondientes a las dependencias de que deben encargarse...

La tensió entre els generals i els reformistes il.lustrats -combat entre forces desproporcionades que ja de bon principi anunciava el segur vencedor- va comportar un canvi de govern (Martínez de la Rosa per Cea Bermúdez, el 16 de gener de 1834, vuit dies després del manifest de Quesada) i el fre definitiu al projecte d'administració civil elaborat per Javier de Burgos: la RO., 12.mar.1834 establí que, transitòriament:

...1º Los Subdelegados de Fomento se entenderán por ahora en todo lo referente a POLICIA con los Capitanes Generales los cuales por su parte se entenderán con el Superintendente general, por cuyo conducto dirigirán al gobierno las comunicaciones relativas a este ramo, recibirán las órdenes.

2º Los Gobernadores de las plazas ejercerán la POLICIA en ellas, y en la extensión del territorio que alcance el tiro de cañon de sus murallas.

3º Esta excepción, hecha a las reglas generales de la administración, durará sólo lo que duren las circunstancias extraordinarias que obligan a hacerla, y pasadas las cuales corresponderán exclusivamente a los Jefes Civiles las atribuciones de la Policía, que no pueden segregarse de las demás atribuciones administrativas, sino en casos particulares y por motivos muy calificados⁴⁴

La transitorietat va esdevenir permanent i l'excepció, norma: el ministre de la Guerra Zarco del Valle -ex Cap Polític de Barcelona- no tardà en autoritzar als capitans generals que

...para que en cada una de las provincias o partidos del distrito de su mando (..) forme una o más compañías de seguridad..(y) donde haya escopeteros, miqueletes, celadores o miñones, u otra fuerza de esta clase, podrá convenir aumentarla...⁴⁵

⁴³ Pot trobar-se la llista completa dels nomenaments al BOPC., 15.des.1833: pel que feia a les províncies catalanes Antoni Barata havia estat designat a Barcelona, Serafí Chavier a Girona, Marià Valero a Lleida i Eugeni Tapia a Tarragona.

⁴⁴ LOPEZ GARRIDO, D., op.cit. Barna 1983, p. 51.

⁴⁵ RO., 22.mar.1834. LOPEZ GARRIDO, D., op.cit, Barna 1983, p. 52. Aquesta autorització venia a sancionar una situació que de fet, per exemple a Catalunya, ja existia des de feia mesos: LLauder havia iniciat pel seu compte, sense cap autorització, a l'octubre de 1833 de batallons de "voluntaris d'Isabel II", de composició social benestant, equivalents a la Milícia Urbana, amb la clara intencionalitat de reforçar l'insuficient exèrcit regular: vegeu JORDA, M., t.d., UB 1975, p. 218-242.

Poc després el Capità General de Castella José Martínez de San Martín era nomenat Superintendent General de Policia⁴⁶.

Aquest cicle resistencial contrari a l'expansió de l'administració civil i de defensa de les competències dels militars en matèries policials i d'ordre públic va conduir a la posterior supressió de la Superintendència General de Policia⁴⁷ (tot justificant la mesura per raó la inutilitat de la institució -que havia anat quedant progressivament buida de contingut- i pel seu elevat cost econòmic) i a la militarització paral·lela de la Milícia Urbana, amb la qual cosa l'autoritat militar no només servà la seva capacitat d'intervenció en l'ordre públic sinó que en retingué els instruments.

Javier de Burgos va dimitir el 13 d'abril de 1834 com ministre de Foment: la impossibilitat de crear una administració civil de l'Estat era òbvia i això comportava la fallida del seu projecte reformista, fallida que pronosticava, en un cert sentit, la del règim de l'Estatut Reial en manllevar-li un instrument bàsic d'acció: el desplegament d'una administració civil ferriament centralitzada, amb mitjans suficients que possibilitessin una intervenció governamental efectiva arreu d'un territori disgregat. Desarborat el principal mitjà -la qual cosa no pressuposava la seva bondat o eficàcia real- les reformes administratives impulsades pels governs de Martínez de la Rosa i del comte de Toreno restaven intrínsecament devaluades, i això sense contemplar les hipoteques polítiques que hi pesaven i que provocaren que sempre l'acció governamental anés per darrera dels esdeveniments polítics⁴⁸: més enllà d'aquest projecte administrativista només hi cabien les alternatives provinents des dels àmbits liberals⁴⁹ o del numantinisme ultra. I això sense entrar en les consideracions més a llarg termini sobre les implicacions que havien de derivar-se d'aquest triomf militar en la direcció de la configuració de l'Estat liberal i en llur permanent continuïtat -amb canvis de grau o de signe però sempre d'acord amb una determinada lògica política que havia d'impregnar la pròpia societat civil-.

Els successius canvis en el nom del ministeri⁵⁰ i dels subdelegats de Foment⁵¹ foren un simple accident que no va servir per disfressar ni el procés de bastardia que s'havia produït en la institució governativa ni el definitiu abandonament de l'empremta civilista: les

⁴⁶ RD., 2.jun.1834.

⁴⁷ RD., 4.oct.1835.

⁴⁸ GARCIA ROVIRA, A.M^a, op.cit., Vic 1989, remarca que el canvi de governs Zea-Martínez de la Rosa-Toreno no significà cap canvi en la política de reformes administratives -que nosaltres hem qualificat de devaluades- duta a cap, i sempre a remolc dels esdeveniments.

⁴⁹ Sobre les opcions liberals: BURDIEL, I., La política de los notables (1834-1836). Valencia, Alfons el Magnànim 1987; CASTELLS, I., La utopía insurreccional del liberalismo. Barcelona, Crítica 1989; i GARCIA, Anna M^a, op.cit., 1989.

⁵⁰ Denominat de l'Interior per RD., 13.abr.1834; i de la Governació per RD., 4.des.1835.

⁵¹ Denominats governadors civils per RD., 13.mai.1834 i caps polítics per Llei de 5.oct.1836.

conseqüències repercutirien molt negativament en el futur de l'autoritat provincial ja que, disminuïda de competències i mancada de mitjans addients, quedaria incapacitada per a aplicar una política d'ordre públic que anés més enllà dels dictats de l'autoritat militar, i restaria sense possibilitats materials ni estructura suficient per a endegar la seva comesa d'agent del foment públic: només caldria que el canvi liberal confirmés aquesta perspectiva (tal com succeí) perquè el governador civil esdevingués per sobre de tot l'agent del govern entestat bàsicament en assegurar la continuïtat del ministeri i en impulsar el funcionament centralitzat del règim.

L'ordre públic continuaria doncs, sota monopoli militar en tant que l'impuls de la riquesa provincial s'hauria d'entendre en clau restringida als interessos de governs rígidament centralistes. Ballbé valora molt durament les conseqüències d'aquest procés:

...Veremos a partir de entonces unos gobernadores civiles desautorizados, descaradamente partidistas, sin ninguna preparación profesional para su delicado cargo y trascendental labor...⁵²

4.1.3.- Barcelona: la presa de possessió d'Antoni Barata i els inicis de la institució. 1834.

Antoni Barata havia estat nomenat subdelegat de foment de Barcelona per RO. 14.des.1833. La vigència del càrrec comportava, com ja hem dit, que tant el Capità General com l'Intendent traspasessin determinades atribucions que fins llavors havien exercit, a la nova autoritat civil. Això provocà una irada reacció de Manuel LLauder contra l'existència dels nous SF, que no només s'expressà en el manifest de 29 de desembre sinó que va traduir-se en la seva oposició frontal a que Barata prengués possessió del càrrec el 13 de gener de 1834⁵³.

Mercè Jordà en la seva tesi doctoral ha estudiat detingudament aquest episodi: a ella ens remetim pel que fa a la descripció dels fets⁵⁴. El que ens interessa remarcar del boicot militar a l'autoritat provincial, que va materialitzar-se en una concentració de ciutadans a la plaça Palau el dia en que s'havia de dur a cap l'acte protocolari de la presa de possessió del càrrec civil per tal d'impedir-ne la realització, no és tant el complex conjunt de motivacions que aplegaren als congregats⁵⁵ sota el vist-i-plau de l'autoritat militar (que no hi va

⁵² BALLBE, M., op. cit., 1983, p. 112.

⁵³ Segons CHRISTIANSEN, E., Los Orígenes del Poder Militar en España. Madrid, Aguilar 1974, la reacció de LLauder s'explicaria perquè considerava ...su jurisdicción invadida por los nuevos subdelegados y por la nueva división en provincias... p. 58.

⁵⁴ JORDA OLIVES, M., t.d., U.B. 1975.

⁵⁵ Passaven tant pel suport a les peticions formulades per LLauder en la seva famosa Exposició en ser interpretades en clau liberal i la defensa d'un capità general que en aquells moments gaudia d'un ampli suport polític a Barcelona, com en l'expressió de descontent motivat per la nova divisió territorial i el plantejament de reivindicacions polítiques

participar de forma directa⁵⁶), ni tampoc el destriament dels diversos interessos que reuní als manifestants⁵⁷: el més important és la constatació que l'autoritat militar va interferir directament una decisió governamental i que aquest acte, amb tot el contingut de desqualificació de l'autoritat civil que comportà, no fou objecte de cap mena de sanció. A partir d'aquest moment quedava clar que la remodelació de l'Estat no podia fer-se sense tenir en compte la voluntat d'una autoritat militar que no estava disposada a renunciar a cap de les parcel·les de poder que havia anat adquirint i que es vertebraven políticament al voltant de la direcció de l'ordre públic: cal recordar que, en definitiva, els SF havien d'assumir teòricament aquestes competències, les quals configuraven el moll de l'ós del poder polític de l'autoritat militar⁵⁸.

Fins el 25 de gener Antoni Barata no va ocupar efectivament el càrrec, amb l'aquiescència de LLauder, a qui, curiosament, la manifestació de suport havia esvanit les ínfules contestatàries antigovernamentals. En aquesta conjuntura, el devaluat SF feu públic l'inici del seu mandat mitjançant una proclama adreçada als ajuntaments el 28 de gener, en la que feia una presentació del càrrec totalment defensiva i apolítica, i en la que fixava l'objectiu de la nova institució en la consecució de la felicitat general: Barata, conscient de la pròpia feblesa político-institucional, pretenia aconseguir un consens polític ampli en torn de la pròpia existència. Deia que tant el SF com el ministre del qual depenia aquesta autoritat civil

constitucionalistes contra el conservadurisme del govern central.

⁵⁶ Previsiblement perquè considerava del tot inadequada aquesta forma d'expressió: una cosa -honorable des la seva òptica- era adreçar un escrit, ni que fós crític, a la Reina i l'altra -indigna i perillosa políticament- impulsar una manifestació "popular", amb uns companys de viatge que no oferien massa garanties. El Capità General va sortir de la ciutat i no hi retornà fins l'endemà dia 14: immediatament procedí a la detenció i deportació de qualificats liberals que hi havien participat, acusant-los de conspirar a favor de la Constitució de 1812. ANONIM, Successos de Barcelona 1822 - 1835, edició a cura de Josep Mª OLLE i ROMEU, Barcelona, Curial 1982. Segons Ollé ...L'actuació de Llauder (...) desconcertà els liberals barcelonins i els grups més avançats van començar a considerar-lo un enemic... p.119, nota 1-391.

⁵⁷ L'oposició a Barata reflectia en definitiva, l'oposició a un sistema que s'estava mostrant del tot immobilitista i per això impopular, del qual el SF n'era el representant. Aquest aspecte ha estat especilament subratllat per VILLA CAMPS, M^a.J., t.II., U.B. 1974, p. 61.

⁵⁸ No pot plantejar-se doncs, que la decisió governamental que prengué possessió Antoni Barata -així com els altres SF. de les províncies catalanes- fós una resposta de càstig al manifest de LLauder com molt recentment ha interpretat OLLE I ROMEU, J.M^a, Les bullangues de Barcelona durant la primera guerra carlina (1835-1837), vol. 1. Tarragona, El Médol 1993. Ollé reproduceix amb això l'explicació que donaren els autors de Panorama español. Crónica contemporánea, vol.1. Madrid 1842, ...La respuesta del Ministerio fue nombrar los gobernadores civiles para las cuatro provincias de Cataluña..., 34.

...no son autoridades dedicadas y ocupadas exclusivamente en adquirir noticia o datos para imponer tributos, para reclamar servicios, para dictar trabas y sujeciones sino para procurar auxilio a los necesitados por cualquier motivo que sea; para conducir la agricultura al estado de la perfección; para facilitar las opercaiones mercantiles; para adelantar la industria; para proteger a los hombres de bien; para inducir y dirigir a los que por ignorancia, por falta de educación o malas inclinaciones no lo sean, a la mejora de su conducta y de sus costumbres a fin de que estrechándose cordialmente con los buenos disfruten de aquella paz y armonía que hace el bien a los hombres; y en suma para que las felicidades y los infortunios de los individuos, de las familias, de los pueblos, de las provincias y del Reino todo, sean tan recíprocas y comunes, que todos gocen en aquellos, y reciban consuelos y socorros con éstas, consiguiendo así los fines que que se propusieron los hombres al unirse en sociedad. Este es el grande y primer objeto de esta reunion que por desgracia ha sido desatendido ó mirado solamente como muy secundario. No hay individuo ni familia, corporacion, ni pueblo, a quien no interese: pero no está en las facultades y alcance de todos: solo el Gobierno tiene los medios para proporcionarlo: Con el establecimiento del Ministerio del Fomento y de sus dependencias los va á poner en práctica, y desea ardientemente verlos realizados...⁵⁹

Assenyalava doncs, un objectiu amplíssim⁶⁰ que s'ajustava a la concepció reformista de Burgos i que, sobretot, emfasitzava el fet que la nova institució, lluny de repercutir negativament en els habitants -amb especial atenció a l'increment dels impostos- havia de comportar un indubtable benefici per a tots els habitants⁶¹. Així doncs, la interpretació del

⁵⁹ BOPC., 30.gen.1834. A continuació Barata publicava els límits de la nova província de Barcelona, i cridava a la cooperació de totes les entitats i els particulars perquè col.laboressin a l'empresa comú del Foment indicant-li les necessitats i proposant-li els mitjans.

⁶⁰ RODRIGUEZ CAMALEÑO, L., Consideraciones sobre el nuevo Ministerio de lo Interior. Madrid 1835 (reedició. Madrid, I.N.A.P. 1982). Fent referència a la "misión" dels governadors civils, i que en el nostre cas Barata exemplifica clarament, diu Camaleño ...sería preciso convenir en que se había procedido con notoria exageración al anunciar a los pueblos la misión de los nuevos agentes del poder... p. 22.

⁶¹ En els mateixos termes van expressar-se els subdelegats de Tarragona Eugeni Tapia (BOPC., 15.des.1833, que presentava la nova institució com l'encarregada de ...proporcionar directa e inmediatamente a los pueblos los inmensos beneficios de una administración ilustrada y vigorosa...) i de Girona Serafí Chavier (BOPC., 16.feb.1834: ...Nuestro encargo es el de vigilar vuestro reposo y vuestra felicidad, examinar vuestras necesidades y buscar los medios de satisfacerlas...). El de Lleida Marià Valero, en circular de 28.gen.1834 va posar més atenció en la necessitat de conservar la tranquil.litat pública ja que ...Sin ella no pueden tener efecto las mejoras que el gobierno medita en favor de los pueblos... i d'evitarque haya necesidad de emplear el rigor de las leyes y la decisión del valiente ejército español para reprimir bullicios, que siempre son promovidos por malintencionados que quieren vivir en el

càrrec que exposà Barata subratllava el seu paper d'element impulsor de la riquesa provincial i, com a tal, reclamava la col.laboració de les autoritats municipals, col.laboració que d'altra banda, d'acord amb l'esperit i la lletra de la norma, li era absolutament indispensable per tal d'elaborar estadístiques locals referents als diversos camps de l'activitat econòmica, cultural i social que permetessin el coneixement de l'estat de la província: sense la col.laboració dels alcaldes aquesta comesa no tenia cap possibilitat. A partir d'aquí calia procedir a l'ordenació dels problemes detectats i a la recerca de sol.lucions.

La consecució d'aquests objectius ni podia improvisar-se ni tampoc no podia assolir-se a cops de circular: requeria de preparació i de mitjans i, en aquest sentit, els vigents ajuntaments absolutistes no eren els col.laboradors més adequats ja que ni de bon tros no reunien les condicions addients per al compliment de semblants exigències.

A nivell immediat, els esforços de Barata passaven per dur a cap el repartiment del contingent militar que corresponia a la província de Barcelona en funció de la nova divisió territorial⁶² i per la reorganització de la Milícia Urbana⁶³: ambdós esdevenien els objectius prioritaris a atendre, derivats de l'evolució de la guerra en que es trobava el país i que esdevindria així l'element de justificació oficial perquè en el projecte de llei presentat el 23.oct.1834 sobre la milícia urbana, la institució quedés configurada com un cos civil però dependent de l'autoritat militar

...quedando en suspenso las atribuciones de los gobernadores civiles...⁶⁴

desorden, sumiendo en la miseria y en la ignorancia a los pueblos...

⁶² RD., 24.març.1834 (BOPC., 9.març.1834).

⁶³ Segons RD., 16.feb.1834 modificat per RD.,1.mar.1834 (BOPC., 11 i 13.mar.1834). PEREZ GARZON, J.S., op.cit., Madrid 1978; CHUST, M., Ciudadanos en armas. Valencia, Alfons el Magnànim 198 i GARCIA, A.M., op.cit., 1989, coincideixen en valorar la publicació d'aquestes normes per la necessitat d'uniformitzar les diverses situacions existents arreu de l'Estat. Així a Catalunya, ja hem senyalat que LLauder impulsà la creació de la Milícia Urbana des de principis d'octubre de 1833 davant la insuficiència de l'exèrcit per fer front a l'alçament carlí i per assegurar el suport a Isabel II dels sectors benestants de la societat catalana, motiu pel qual establí una sèrie de requisitòries per preservar-ne la composició social. El primer batalló de voluntaris va crear-lo a Barcelona el 10.oct.1833 i en designà directament els oficials (<<Diario de Barcelona>> 10.oct., amb la relació dels comandaments): les 640 places convocades van cobrir-se ràpidament. Segons Mercè JORDA; t.d. cit, UB.1975, (de qui hem tret l'anterior informació), a finals de novembre de 1833 existien ja a Catalunya 13 batallons de M.U. a les ciutats i 43 cíes. de 100 homes a petits pobles de l'interior i del litoral.

⁶⁴ CHUST, M., op.cit, 198, p.35 explica la intencionalitat real d'aquesta dependència per l'interés governamental en controlar els possibles moviments sediciosos de la milícia. Així mateix considera que el contingut conservador d'aquest projecte (aprovat amb 51 vots el 15.des.1834 però que no seria sancionat com a Llei d'Organització de la Milícia Nacional fins el 23 de març de 1835 -BOP, 3.abr.1835- i entraria en vigor el mes de juny), que li valgué

Aquest seria un element més que condicionaria l'assumpció per part del càrrec civil de les competències d'ordre públic: la legitimació de la presència política militar per mitjà de la conjuntura bèl·lica comportaria greus conseqüències, més enllà de l'estricta -però significativa- problemàtica de la dependència de la milícia, advertides fins i tot per una persona tan poc sospitosa de veleïtats civilistes com el propi ministre de la Guerra Zarco del Valle, que parlà del

...peligro que acecharía al Estado con el uso ilimitado de la iniciativa política por los jefes militares...⁶⁵

Barata assumí tanmateix les competències de policia que, a contracor, li foren traspasades pel propi Llauder: per RO. 26.gen.1834 va dirigir-se als subdelegats de policia dels partits i encarregats dels pobles de la província per a comunicar-los-hi que des d'aquell moment passaven a dependre de l'autoritat civil⁶⁶. Desconeixem la forma concreta com va realitzar-se aquest traspàs de competències: del que sí tenim constància fou que Barata va delegar en Felipe Martín Igual -el seu successor en el càrrec- el despatx de les funcions policials⁶⁷.

Poc després es publicava el RD., 12.mar.1834 -que hem reproduït en l'apartat anterior- on taxativament s'establia que els SF s'havien d'entendre amb els capitans generals en matèria de policia⁶⁸: així doncs, a Barcelona s'explicitaven i confluien tant el procés a nivell estatal a través del qual l'autoritat militar aconseguia la retenció d'unes atribucions polítiques (mitjançant les quals refermava la seva voluntat de participació en la configuració de l'Estat, anunciava la seva disposició a posar límits poderosos al desplegament de l'administració civil i arribaria a fixar el caràcter polític-militar de la monarquia isabelina) com la realitat

el boicot dels progressistes, va quedar ratificat en l'article addicional que autoritzava al govern perquè durant un any ...ponga la Milicia urbana bajo las órdenes de los jefes militares (..) Espacio de un año que se iría prolongando sucesivamente a lo largo de la revolución, lo que ocasionaría numerosos conflictos entre la jerarquía militar y el poder local civil (..) Una vez más, el capitán general se convertía en aglutinante del poder miliciano..., p. 41.

⁶⁵ Segons testimoni transcrit per Javier de Burgos i recollit per CHRISTIANSEN, E., op.cit., Madrid 1974, p.59.

⁶⁶ BOPC., 28.gen.1834.

⁶⁷ BOPC., idem.

⁶⁸ LOPEZ GARRIDO, D., op.cit., Barcelona 1982 reproduïx íntegrament aquest document que valora com la formalització del pacte entre buròcrates i militars ...consistente en la aceptación por los capitanes generales de un cierto descenso en sus competencias administrativas, hasta el límite de la potestad de policía y seguridad pública, que sufrió una especie de dirección compartida (..) La real orden parecía expresar que el punto de llegada tenía que ser el predominio administrativo de las subdelegaciones de Fomento sobre las capitanías generales. La guerra carlista iba a ser, sin embargo un elemento antagónico a ese propósito... p. 50-51.

concreta de les implicacions que d'aquest fet se'n derivaven⁶⁹. A Barcelona s'havien palesat les dificultats per a la institucionalització de l'autoritat civil i també s'evidenciaria la continuïtat de la intervenció de l'autoritat militar en l'àmbit policial malgrat la verificació formal del traspàs de competències: en veurem tres exemples que van produir-se poc després de la dimissió de Barata, i que no per la seva aparent intrascendència perden significació:

a/ la intromissió de l'autoritat militar en l'àmbit administratiu podem observar-lo en el conjunt de disposicions restrictives que va adoptar LLauder per a la concessió de passaports és a dir, immiscuint-se en un terreny que no li corresponi⁷⁰;

b/ en l'ofici que el capità general dirigí als encarregats de policia, amenaçant amb la suspensió del lloc de treball -i sense descartar altres penalitzacions- als empleats d'aquest ram suspectes de comportament indolent o apàtic en la seva tasca⁷¹; i,

c/ en ser nomenat Felipe Martín Igual governador civil interí de Barcelona, fou rellevat del càrrec de subdelegat general de Policia (Circular de 19.jun.1834⁷²) per LLauder i fou substituït pel coronel Joaquin Ayerbe (que en prengué possessió el 18.jun), governador militar interí de Barcelona, que ocupà el càrrec fins el 18.set.1834⁷³ en que fou rellevat pel coronel Juan de Serralde: tots els designats, militars de professió, ho foren pel capità general.

De l'exercici de Barata no en tenim massa notícies: tan sols podem senyalar que els seus centres d'atenció foren la preocupació per l'estat de les presons i la necessitat de la seva millora⁷⁴; la subscripció al Diccionari Tecnològic⁷⁵; i la seva voluntat d'impulsar l'educació

⁶⁹ En ban de 13.abr.1834 LLauder no només establia la pena de mort per als oficials, dirigents i reincidents carlins que fossin detinguts sinó també als col.laboradors civils (art. 3è), i d'altres duríssimes mesures com l'expulsió dels pobles de les dones de facciosos, fins i tot els pares (art.5è) o multes pecuniàries als veïns dels pobles que no resistissin els atacs carlins (BOPC., 20.abr.1834). La guerra sancionava així l'adopció de poders "judicials" (fins i tot sense necessitat de tràmit rutinari per una comissió militar) del capità general.

⁷⁰ BOPC., 20.abr.1834.

⁷¹ BOP. de Barcelona 24.mai.1834 amb el ban de LLauder de 22.mai.34 que justifica aquesta decissió per la importància de la feina de la policia: ...A los empleados de policía (...) encargo muy particularmente (...) que procuren mantener el orden en las demarcaciones que están bajo su vigilancia, que impidan con la mayor energía todo insulto, canción y agrupamiento de personas sea cual fuere el motivo, intimando la dispersion y arresando en el acto a los que no obedezcan y a los que vociferen aclamaciones intepestivas y alarmantes, lo mismo que a cualquiera otro que infrinja las leyes de buena sociedad y Gobierno que están mandadas observar...

⁷² BOP., 21.jun.1834.

⁷³ Circular publicada al BOP. 19.set.1834.

⁷⁴ Circular de 17.feb.1834, BOPC. 18.feb.1834.

pública⁷⁶. Així mateix, s'esmerçà en la publicació de les disposicions governamentals, eix recurrent de l'activitat dels governadors civils.

Amb l'aprovació de l'Estatut l'abril de 1834⁷⁷, el governador provincial va aparèixer com el representant d'un règim que, si en principi havia de ser ben rebut a Barcelona pel seu hipotètic contingut reformista, ben aviat va mostrar limitacions insuperables en la seva ficció parlamentària, la qual cosa va repercutir directament en la figura governativa, que esdevingué, així el representant d'un sistema que no només no responia a les expectatives inicials sinó que progressivament va mostrar-se incapaç d'endegar una política de reformes i com un fre al constitucionalisme⁷⁸.

En aquest sentit, la prudència expressada per Antoni Barata a l'hora de presentar la institució i en la perspectiva d'aconseguir-ne l'acceptació social era prou justificada ja que el perill de caure en la marginalitat política o de provocar-ne el rebuig eren força versemblants. En aquest respecte l'actuació concreta de la nova autoritat civil adquiria tot el seu valor i així va posar-se de manifest en la que podríem considerar com la primera intervenció política rellevant que involucrà al governador civil després de la dimissió de Barata⁷⁹: les eleccions a procuradors d'acord amb el nou règim estatutari. Desenvolupades sense problemes especials⁸⁰, l'aspecte a remarcar fou la discrepància de criteri entre la comissió electoral i el governador civil respecte quins eren els majors contribuents que podien formar la Junta electoral de partit: si la condició de contribuent electe podia aplicar-se a

⁷⁵ Circular de 22.feb.1834, BOPC. 25.feb.1834.

⁷⁶ Circular de 26.feb.1834, BOPC. 27.feb.1834.

⁷⁷ BOP de Barcelona, 8 i 10 de juny de 1834.

⁷⁸ Sobre el règim de l'Estatut Reial: des d'una perspectiva jurídic-política TOMAS VILLARROYA, J., El sistema político del Estatuto Real. Madrid, I.E.P., 1968; l'aportació historiogràfica més valuosa, GARCIA ROVIRA, A.M^a, op.cit., Vic 1989.

⁷⁹ Felipe Martín Igual va succeir Antoni Barata l'9.jun.1834, després que Guillermo Moragues, nomenat per RD., 30.abr.1834 no arribés a prendre possessió i que per RD., 22.mai.1834 se li acceptés la dimissió i continués exercint aquest càrrec a les Illes (BOP., 10.jun.1834). Mentre, ocupà interinament el càrrec Fernando Chaves, secretari del Govern Civil.

⁸⁰ En circulars de 27.mai i 17.jun.1834 del ministre de la Governació s'insistí reiteradament al governador civil que l'elecció de procuradors ...sea enteramente libre y exenta de toda coaccion o temor, y la necesidad de que se hallen aquellos tan distantes a sacrificar sus deberes a las exigencias del poder como a las seductoras inspiraciones de la ambicion o de la popularidad mal entendida... Això no obstaculitzava la recomanació d'exercir una influència "moral" per afavorir l'elecció dels candidats més satisfactoris per al règim. Aquestes paraules eren tot un exemple del "justo medio". Vide BURDIEL, I., La política de los notables. Alfons el Magnànim, València 1987, p. 54-55. El 4.jun. el governador interí Fernando Chaves publicava les normes per a la celebració de les eleccions (BOP., 8.jun.1834).

qualsevol contribuent (opció defensada pel governador civil) o quedava restringida als que ho fossin de la ciutat (opinió de la Junta). Va prevaldre l'opinió de la Junta, la qual cosa era simptomàtica de l'escassa incidència de l'autoritat provincial en aquells moments⁸¹.

No volem acabar aquest apartat sense mencionar un aspecte que anunciava un dels àmbits en que el governador civil assoliria protagonisme: en la conflictivitat laboral. Amb Felipe Martín va iniciar-se una política d'intervencionisme de l'autoritat civil en els conflictes entre treballadors i empresaris per fixar els salaris (en aquest cas a partir del manteniment de la llargaria de les peces teixides⁸²: intervencionisme que comptava amb l'aprovació de l'autoritat militar, la qual cosa ens porta a una altre de les característiques que emmarcaven els marges de l'acció governativa: la bona sintonia entre governador civil i capità general. En aquest sentit, Igual era considerat públicament un home de LLauder i aquesta qualificació esdevingué recriminació durant les bullangues de l'estiu de 1835 i motiu bàsic que forçà la seva dimissió el 5 d'agost. D'altra banda aquest mateix element col.laborà possiblement a la seva llarga durada en el càrrec (més d'un any). D'alguna manera, el governador acceptava jugar un paper subordinat a l'autoritat militar, i més en aquest cas quan des el 12.gen.1835 fou declarat l'estat de guerra per mitjà d'una RO. l'art. 3er. de la qual deia

...Que a pesar de que el principio fundamental de la institucion de la Milicia Urbana reclama que esté bajo las órdenes de la autoridad civil, y dependa del Ministerio del Interior, con todo, mientras duren las actuales circunstancias, se mande que los cuerpos existentes en la actualidad de dicha Milicia dependa de los Capitanes Generales, y por consiguiente de la Secretaría del Despacho de la Guerra.

De orden de SM. lo traslado a V para su inteligencia y efectos correspondientes a su puntual cumplimiento; previniéndole que de sus resultas debe dejar de entender en todo lo relativo a la Milicia urbana, y que a los cuerpos de ésta, existentes en la actualidad, haga V. saber que este Gobierno Civil y el Ministerio de mi cargo cesan desde hoy, y mientras duren las actuales circunstancias, o SM. resuelva otra cosa, en las atribuciones que les competen al respecto a dicha Milicia, la cual durante este período, dependerá de los Capitanes Generales de las provincias, y por consiguiente de la Secretaría del despacho de Guerra...⁸³

Era evident que semblant disposició va incidir directament en el contingut de la LLei

⁸¹ Vide, VILLA CAMPS, Mª J., t.II. UB.1974, p. 179.

⁸² Igual va intervenir forçant el pacte entre treballadors i fabricants el 21.jun.1834 fixant la llargaria de les peces per tal de solventar el conflicte que havia esclatat per aquest motiu. Per ordre de 18.jul.1835 i davant la situació de crisi existent va mantenir la vigència del que s'havia prescrit un any abans.

⁸³ BOP., 23.gen.1835.

d'organització de la Milícia Urbana de 23.març.1835⁸⁴, la qual cosa era també ben significativa de les conseqüències que derivaven de les proclamacions dels estats de setge i de la seva profunda incidència en el funcionament polític-institucional de l'Estat espanyol.

4.1.4.- Barcelona: el governador civil en la cruïlla revolucionària. 1835-1836.

Anna M.Garcia ha analitzat les bullangues de finals de juliol i principis d'agost de 1835 i el comportament de les autoritats barcelonines en aquesta conjuntura: no repetirem aquí el que ja està magníficament explicat⁸⁵. El nostre objectiu és valorar l'actuació de l'autoritat civil en aquesta cruïlla revolucionària i el paper que hi jugà una institució que s'estava configurant amb moltes dificultats, com hem pogut comprovar anteriorment. En aquest respecte, partim de la constatació que a Barcelona hi confluen i es relacionaven estretament dos aspectes emblemàtics de la problemàtica governativa: d'una banda, l'estadi de (in)definició institucional del govern civil dins el règim estatutari⁸⁶ i la seva escassa implantació polític-social i, de l'altra, la conjuntura revolucionària que liquidaria aquest règim i obriria el camí a un estat liberal. La persistència institucional del govern provincial durant -i més enllà- del canvi revolucionari assoliria una significació especial des de la perspectiva de supervivència d'una institució que havia estat recuperada pel reformisme absolutista -que, com sabem, l'havia manllevat al liberalisme gadità- i s'havia desenvolupat sota un règim no constitucional: la resposta a semblant continuïtat rauria en la concepció estretament centralista tant del projecte reformista com del que impulsarien els liberals en el poder de forma que la coincidència en aquest respecte era plena i s'explaiava clarament a

⁸⁴ BOP., 3.abr.1835.

⁸⁵ GARCIA, A.M., op.cit., Vic 1989, p. 249-405. Per una valoració global d'aquesta obra ens remetim a la ressenya que vam fer-ne a <<L'Avenç>> 137, maig 1990, p. 62-63. Molt recentment OLLE I ROMEU, J.M., op.cit., Tarragona 1993 vol.1 (en el moment d'aquesta redacció no ha sortit publicat el segon volum), ha fet una minuciosa reconstrucció dels fets que, des del nostre punt de vista, no supera l'anàlisi d'A.M.GARCIA.

⁸⁶ Després de la RO. 12.mar.1834 que posava les atribucions de policia sota control dels capitans generals i de la posterior dimissió de Burgos com ministre de Foment (13.abr), la situació del SF restà en estancada incertesa, deixant a banda les seves comeses electorals i el que ja hem analitzat en relació a l'ordre públic. Fins a mitjans de 1835 no van publicar-se una normativa sobre la seva acció, i va ser en referència al control dels ajuntaments (RD., 23.jul.1835 "para arreglo provisional de los Ayuntamientos del Reino" en que s'atorgaven als governadors civils, entre d'altres, les següents atribucions: la suspensió dels ajuntaments (art.9), la designació d'alcalde i tinents d'alcalde als pobles inferiors als 2000 habitants (art.31), el control de regidors i alcaldes (art.36), la presidència nata dels ajuntaments (art.36/9). Es dissenyaven uns ajuntaments censitàriament representatius, concebuts com a un dels graons de la cadena administrativa que partia del ministeri i que quedava estretament sotmés a l'autoritat provincial: <<El Eco del Comercio>> ho valorà així: ...Si (els ajuntaments) se convierten en puros delegados sujetos al control del gobernador civil poco habrá que esperar de ellos ni de los habitantes de los pueblos... Recollit per CASTRO, C. de, op.cit., Madrid 1979, p. 137.

través del control governatiu del règim local tant pel que feia als ajuntaments com com, des que Mendizábal va restablir-les, sobre les diputacions, concebudes també com a engrantge de l'administració sota la dependència directa del governador civil⁸⁷.

La intervenció de Felipe Martín Igual en la bullanga del 25 de juliol de 1835 va traduir-se en desconcert inicial acompanyat de passivitat producte del clar desbordament per part d'un moviment que no havia previst ni valorat adequadament -ni ell ni la resta d'autoritats malgrat les notícies que els hi havien arribat⁸⁸-. Un cop superades les hores més crítiques i quan ja s'havien apaivagat els ànims, va desplegar a partir del 26 una intervenció política més decidida amb l'adopció de mesures per al restabliment de la tranquil·litat pública⁸⁹, intervenció que va atènyer la seva expressió més dura l'endemà dia 27 amb la proclama que dirigí als barcelonins, conjuntament amb el governador militar: en ella es passaven a la jurisdicció castrense els detinguts amb motiu dels aldarulls⁹⁰. El governador civil actuà a redós d'unes autoritats militars que, un cop superat el desconcert inicial, van impulsar una política repressiva que, a pals de cec, cercava un cop d'efecte davant el capità general Manuel LLauder, en aquells moments fora de Barcelona i que, en definitiva, era el màxim garant i responsable del règim estatutari i el seu millor representant a Catalunya.

⁸⁷ RD., 25.set.1835. Vide CASTRO, op.cit. Madrid 1979, p.139.

⁸⁸ Aquesta actitud ha estat recollida tant pels cronistes contemporanis com RAULL, Francisco, Historia de la conmoción de Barcelona en la noche del 25 al 26 julio: causas que la produjeron y sus efectos hasta el día de esta publicación. Barcelona 1835, p. 36-38; C[ASTILLO] Y M[AYONE], J., Las bullangas de Barcelona. Barcelona 1837 o els autors de Panorama español. Crónica contemporánea. Por una reunión de amigos colaboradores. Madrid, 1842, vol. 3, p.49-50. En qualsevol cas la manca de coordinació entre les diverses autoritats i la disseminació de les funcions d'ordre públic subratllats per GARCIA, A.M., op.cit., p. 274, Vic 1989 foren elements a considerar per entendre aquesta situació. La confusió al respecte continuaria posteriorment: així per exemple, arran els fets del 5 d'agost seria l'ajuntament de Barcelona qui va decidir mantenir en el seu càrrec el delegat de Juan de Serralde un cop havia estat cessat, encarregant-li que destituís membres d'aquest ram per tal d'apaivagar els ànims. Vegeu OLLE I ROMEU, J.M., op.cit, vol.1, Tarragona 1993 p.116. Posteriorment la Junta d'Autoritats els confirmaria en el càrrec.

⁸⁹ Possiblement la intervenció més significativa de F. Martín Igual fós la de comminar als empresaris a mantenir les fàbriques i els tallers oberts per tal que els obrers no circulessin pels carrers i es reponsabilitzessin de mantenir la clama en les seves dependències. Citat per RAULL, F., op.cit., 1835, p. 57 i C. y M., J., op.cit, 1837, p. 14-15. Anna M. GARCIA, op.cit, Vic 1989 recull el comunicat de Pators a LLauder on deixa constància de la ineficàcia de la policia, reduïda ...al último extremo de la nulidad, estaba sin prestar servicios de ninguna especie...

⁹⁰ Entre d'altres coses, deia que ...la terrible espada de la justicia caerá rápidamente sobre las cabezas de los conspiradores y sus satélites...Los malvados sucumbirán del mismo modo por el peso de la ley en un juicio ejecutivo que fallará la comisión militar con arreglo a las órdenes vigentes... Reproduït per RAULL, F., op.cit. 1835, p. 43-46.

Tornant al CP, el liberalisme radical va denunciar sense contemplacions l'actuació d'Igual i en el fulletó "¿Qué quiere el pueblo?" publicat poc abans que s'iniciés el moviment juntista a la ciutat quedava reflectida l'opinió al respecte

...el pueblo no podía ni debía tolerar que se le diga que se ha instituído un gobierno civil para dirigirle y que en el hecho sólo vea los caprichos de un déspota, y un gobernador civil cuyas facultades consisten únicamente en cobrar un sueldo y vestir un uniforme...⁹¹

La bullanga del 5 d'agost va culminar l'anterior valoració⁹² ja que Felipe M. Igual va veure's obligat a abandonar el càrrec davant l'actitud de la multitud que, congregada a la plaça de Sant Jaume, no havia tardat en ocupar-la fent barricades i havia envait l'ajuntament: fou llavors que van amenaçar de mort al governador civil titllant-lo de sequaç de LLauder. Igual dimití i fou substituït pel secretari del govern civil Josep Melcior Prat que assumí el càrrec interinament el mateix 5 d'agost⁹³ i immediatament s'adreçà als barcelonins

comunicant-los-hi que

...el Excmo. Ayuntamiento, unido a una comisión del Pueblo, se está ocupando de su bien; y que ya tiene el mando de las armas el Excmo. Sr. D. Pedro M. de Pastors. Barcelona, 5 de agosto de 1835, a las tres y media de la tarde.- José M. Prat, Gobernador civil interino⁹⁴.

D'aquesta forma anunciava la creació de la Junta d'Autoritats integrada pels membres de l'ajuntament de Barcelona i els cinc comissionats del poble, i presidida per l'autoritat civil. Prat, que tenia una carta de presentació liberal d'acord amb els seus antecedents, es posava al davant d'una inicial alternativa juntista que pretenia reconduir el procés revolucionari cap a opcions d'ordre però que quedava frenada tant per l'insuperable déficit de representativitat

⁹¹ El fulletó va començar a difondre's el 2 d'agost i va contribuir a l'agitació que va menar als fets del dia 5. Es parcialment reproduït a C[ASTILO] Y M[AYONE], J. del, op.cit, Barna 1837, p. 20-22, concretament aquest fragment reproduït: una altra reproducció parcial a RAULL, F., op. cit., Barna 1835, p.45.

⁹² No hem d'oblidar que el descontent popular no només va adreçar-se contra les autoritats militars provocant l'assassinat del general Bassa, segona autoritat militar del Principat, i la fugida de LLauder sinó també l'atac a les dependències governatives i a les de la policia, on foren cremats els arxius. La ciutat va quedar sota el comandament d'una Junta d'Autoritats i Comissionats del Poble. S'iniciava un període en que segons VICENS VIVES ...Per primera vegada des de 1714 els catalans són amos de llur país. Ocupen els llocs de govern, tenen les armes i la policia, són senyors de l'esdevenidor... Industrials i polítics. Barcelona, Vicens Vives 1980 (3ª ed.), p.236.

⁹³ Coincidim en aquesta anàlisi amb OLLE I ROMEU, J.M., op.cit., vol.1, Tarragona 1993, p.113.

⁹⁴ Reproduït a RAULL, F., op.cit., 1835, p.55.

i d'ascendència damunt la població, com per la paràlisi política i la incapacitat consegüent per a oferir alternatives immediates al moviment: així doncs, les dificultats inicials per a desenvolupar aquesta tasca van esdevenir impossibilitat real per a controlar un complex procés revolucionari que aquella mateixa nit va desbordar-se clarament tal com evidenciaren la crema de la fàbrica Bonaplata i l'atac a d'altres establiments fabrils⁹⁵.

La Junta d'Autoritats, dins la qual va emmarcar-se estrictament l'actuació de Prat, intentà circumscriure el moviment en els estrets marges de l'Estatut Reial centrant la seva obsessió en el restabliment de l'ordre públic⁹⁶. El seu tarannà però, no era el més adequat per a erigir-se en el organisme dirigent de la ciutat d'aquí que es plantejés la seva substitució per una nova Junta que oferís una major legitimitat: la primera qüestió era fixar-ne l'amplitud i l'abast representatiu sobre el que havia de reposar. I aquí, la proposta moderada de Vidal i Esteve de formar una Junta de 12 a 14 individus, i que fos escollida per un sistema indirecta d'electors representatius de les classes i batallons de la milícia. Josep M. Prat va completar el contingut de la proposta en definir que la nova Junta havia de ser un auxiliar de les autoritats existents, les quals no n'havien de formar part sinó que s'havien de mantenir en l'exercici de les seves atribucions. El 8 d'agost va publicar-se la convocatòria d'eleccions a la Junta Auxiliar Consultiva, que s'havien de realitzar a través de deu juntes quatre de les quals representaven els estaments o classes (gremis, industrials, comerciants i nobles i hisendats) i les altres sis corresponien als sis cossos de la milícia: havien d'escollir un total de 33 electors (3 per junta, llevat dels gremis a qui se n'atorgà 6) el quals, reunits el dia 10 sota la presidència del governador civil, elegirien els 12 membres de la Junta⁹⁷. El procés va transcórrer sense incidents.

L'actitud de Josep M. Prat fou la d'actuar coordinadament amb la Junta malgrat que el govern dictà

...severas instrucciones a los gobernadores civiles encargándoles que desobedeciesen e hiciesen desobedecer a las Juntas, siendo sustituidos aquellos que no rindiesen obediencia exclusiva al Gobierno...⁹⁸

⁹⁵ La millor anàlisi sobre aquests fets: GARCIA, A.M., op.cit., Vic 1989, p.354-369.

⁹⁶ Les principals mesures adoptades en aquest sentit foren la redistribució de la força militar a la ciutat, donar sortida als frares que estaven refugiats a les casernes, la suspensió de determinats empleats civils i militars, el canvi en el personal de policia, el nomenament de nous censors de la premsa, l'augment de la força milician i l'elecció dels seus comandaments: vegeu el Panorama español..., vol. 3, 1842, p.61.

⁹⁷ Com senyala A.M.GARCIA, op.cit., Vic 1989, la major part dels 33 electors elegits per les juntes ...havien de convertir-se molt aviat en els capitosts del progressisme i del moderantisme barceloní..., p. 386. El radicalisme quedà completament foragitat del nou organisme.

⁹⁸ BURDIEL, I., op.cit., Valencia 1987, p.202. Explica també com a Valencia sou substituït el governador civil interí per un altre que, efectivament va respondre a les consignes governamentals i adoptà una posició de força que no aconseguí altre cosa que precipitar els

i procedí a dissoldre oficialment les juntes. Prat junt amb l'ara Capità General Josep de Castellar i amb l'Intendent van decidir no només incomplir l'ordre de dissolució sinó acceptar la seva transformació en Junta Superior Governativa del Principat de Catalunya: la presidí el capità general. Així es sancionava la simbiosi entre les diverses autoritats de Catalunya que, entre la por a un nou desbordament de la situació i la voluntat de dirigir un canvi a nivell estatal ben controlat que liquidés el govern Toreno, va poder explaiar-se durant unes setmanes més.

La dualitat de poders existent (la Junta d'una banda⁹⁹ i les autoritats estatals de l'altra) va endegar una dinàmica que ens força desconeguda però que estigué caracteritzada -suposem- per la col.laboració entre ambdúes puix que coincidien els interessos de les persones encarregades de gestionar-les sobretot pel que feia tant a la neutralització del moviment popular i a la marginació del radicalisme liberal com en la defensa d'un programa reformista que havia de menar a la ruptura controlada amb el govern Toreno. Aquesta col.laboració política entre Junta i governador civil tingué una significativa expressió quan el govern nomenà Juan Antonio Castejon per a substituir Prat i la Junta s'hi oposà:

...Vino el nuevo Gobernador civil, José Antonio Castejón, y la Junta le indicó que, ante la efervescencia pública y a fin de asegurar su persona, era necesaria su salida de la ciudad, pues no podría evitar los insultos a que le consideraba expuesto. Y optó por marchar hacia Valencia...¹⁰⁰

La il.lació entre la Junta i el governador civil fou denunciada per exemple, el 20.oct.1835 pels "patriotas" amb els següents termes:

...La Junta tolera también un gobernador civil, que abriga en su seno la maldad, la ambición, la audacia, la traición, el despotismo, el agiotage, la arbitrariedad. Sus ideas son contrarias á la causa de la libertad; sus combinaciones con los agentes del despótico ministerio, prueban la alta traición que hacía á tan sagrado ídolo. A la luz de un pueblo libre acaba de acreditarle que es esclavo, y le ha sometido vilmente por medio de una eleccion arbitraria, a una Autoridad que felizmente abunda en sentimientos que no se prometió en

esdeveniments. L'actitud de Prat, consensuada amb les autoritats militars de Catalunya, fou l'excepció a aquesta norma prescrita.

⁹⁹ Segons VICENS VIVES, J., op.cit., Barna 1980 (3a. ed.) la Junta Governativa esdevingué la veritable institució de govern de Catalunya: ...actuà ràpidament en el seu camp privatiu: completà l'armament dels milicians, repartí els béns dels convents i dels emigrants polítics i imposà contribucions de guerra al veïnat de Barcelona...restaurà l'Acadèmia de Bones Lletres, instituí una biblioteca pública (..) i organitzà uns Estudis Generals fins que assolí el reconeixemnt del trasllat de la Universitat de Cervera a Barcelona (..) El seu principal èxit fou el nomenament com a Capità General del vell liberal Espoz i Mina..., p. 237-238.

¹⁰⁰ CARRERA PUJAL, j., Historia política de Cataluña en el siglo XIX, vol. 3 La guerra civil y las revueltas de 1835 a 1843. Barcelona, Bosch 1957, p.51.

el acto de instituirlo. ¿Quién le ha autorizado para elegir un Ayuntamiento? ¿No debió ser popular la elección? ¿Pudo constituirse en legislador? ¿Debió valerse de las bases de un decreto que fue hijo del absolutismo? Su audacia no le permitió atender a la voz del pueblo, que por medio de la prensa le indicó que no quería someterse a ninguna orden que emanase de aquel tirano. Traspasó los bordes de sus facultades y se abrogó un título que sólo por el pueblo podía darle. ¿Y quién debió contenerle en este atentado? La Junta: esta se ha mantenido fría espectadora de los hechos; y ¿qué le importaba que la elección correspondiese o no a los deseos del pueblo? Ella se mantiene entronizada...¹⁰¹

L'activitat de Prat tingué un àmbit important en la mediació en la conflictivitat laboral, atada per la crisi econòmica, en el qual va mantenir la trajectòria encetada per Felipe Martin Igual el juliol de 1834: davant el malestar existent en el tèxtil Prat va restablir el ban d'Igual(en el que ja s'havia insistit el 18.jul.1835) fixant una llargaria màxima de 34 canes per als teixits (llevat de les empeses, de llargada lliure però pagant sempre la diferència) i, a més, va crear una comissió inspectora de fàbriques per vigilar el compliment d'aquests acords i un sistema de sancions tant pels patrons com pels obrers que incomplissin els pactes¹⁰². Prat actuava com una autoritat local i no com el delegat d'un govern amb el que havia trencat la vinculació. El governador civil es mostrava més abocat a actuar com un dels elements dirigits de la societat barcelonina que pretenia canalitzar un canvi que encara no se sabia massa bé cap a on aniria (des dels organismes catalans s'advocava per a la convocatòria de corts constituents) però que en qualsevol cas, calia pilotar sobretot després de les bullangues de juliol i agost, que no pas com el cap d'una institució estatal que tenia unes atribucions ben fixades. Quan el 19 de setembre va arribar la notícia de la dimissió de Toreno i del nomenament de Mendizábal com a nou cap de govern la celebració fou immediata -éssent però, el manteniment de la tranquil·litat pública la primera preocupació de les autoritats barcelonines-.

A partir d'aquí la situació, pel que feia al governador civil, hauria de canviar forçosament en funció del grau d'institucionalització que impulsés el nou govern¹⁰³, en qui

¹⁰¹ "Manifiesto" de 20 d'octubre de 1835 signat per <<Los Patriotas>>, s.d., p.17 (pot consultar-se a l'I.M.H.B.).

¹⁰² Ban de 18.set.1835: no ens podem estar de reproduir un fragment tremendament il·lustratiu de la mentalitat del seu responsable: ...Así como el operario es libre de dejar el telar siempre y cuando le convenga, lo sea también así el fabricante de despedirlo cuando le convenga. Que siendo el trabajo del obrero un ajustamiento o convenio con el amo, pueden ambos ponerse mutuamente las condiciones que prefieran, las cuales si no gustan a una de las partes, no puede obligarse a ninguna de ellas de realizar el contrato quedando de esta forma libre el fabricante para dar trabajo, de la misma manera que el operario para aceptarlo... <<Diario de Barcelona>> 19.set.1835.

¹⁰³ En els seus inicis, aquesta institucionalització comportà un fort increment dels contactes entre l'autoritat provincial i el govern central. Peter JANKE ha deixat perfecta constància d'aquest fenomen, que arribà a col·lapsar la tasca del govern: així, respecte a

les autoritats catalanes van dipositar la seva confiança i més després del nomenament d'Espoz i Mina com a nou capità general del Principat: per a ells, el canvi (la revolució) ja s'havia consumat. Calia doncs iniciar una nova etapa política (la mateixa Junta va dissoldre's a finals d'octubre) d'assentament del règim la qual cosa significava donar prioritat a la seva defensa no només davant els enemics declarats, els carlins, sinó davant les altres alternatives més radicals que podien posar-lo en perill.

La figura del governador civil s'havia d'emmarcar dins l'impuls que semblava adquirir el règim liberal dirigit per Mendizábal i havia de recuperar el seu caràcter d'organisme estatal a punt de rebre noves atribucions a través del restabliment de les diputacions provincials (RD., 21.set.1835)¹⁰⁴ i de la llei de 3.feb.1823 (RD., 15.oct.1836) com a conseqüència del nou embat revolucionari de l'estiu de 1836. D'aquesta forma recuperaria el passat nivell de definició jurídica per bé que això no significà que assolís en la realitat, el suficient grau d'estabilitat institucional ja que semblant aspiració estava en clara dependència de la feblesa estructural de l'administració civil pròpia d'aquesta fase gestant de l'Estat liberal.

A Barcelona, les eleccions dels nous diputats provincials van celebrar-se el 12 de gener de 1836 i la sessió inaugural, presidida per Prat, va celebrar-se el 26 de gener¹⁰⁵. Prat va dirigir i feu el seguiment del procés electoral¹⁰⁶.

l'octubre de 1835 diu que ...El Consejo de ministros dedicaba una desesperante cantidad de tiempo a (..) contestar dudas e interrogantes de los gobernadores y consejos provinciales, los cuáles a menudo derivaban de las ambigüedades y contradicciones de los anteriores gobiernos... Mendizábal y la instauración de la monarquía constitucional en España (1790-1853). Siglo XXI, Madrid 1974, p. 173

¹⁰⁴ Publicat al BOP, 2.oct.1835, tenia caràcter provisional i establí un estricte sistema censatari d'elecció, que limitava estretament la representativitat de la diputació, i en disminuïa considerablement les atribucions en comparació al que havien estat al Trienni. Mantenia el seu caràcter de corporació administrativa, amb caràcter d'agència del govern, dependent del governador civil, que en conservava la presidència nata.

¹⁰⁵ ...Els nous diputats -13 en lloc de 14, ja que els carlins ocupaven el districte de Berga-eren liberals moderats, amb una majoria d'hisendats, algun fabricant i dos comerciants... CASTELLS, I., La diputació dins el nou Estat liberal: 1833-1840, a RIQUER, B. DE (dtor.), Història de la Diputació de Barcelona, vol. 1. Barna 1987, p.82.

¹⁰⁶ Prat va dirigir una interessant circular als electors, en la que emfasitzava la transcendència del vot a ...una institución nueva (que) si ha de acreditarse entre el pueblo y producir los bienes que puede y debe menester es que vuestros sufragios no tengan otra mira que la utilidad del país... i els recomenava que votessin a persones que coneixessin i estimessin el país, en l'avinentesa que ...lo ama el que lo quiere libre, ordenado, floreciente, y ha dado pruebas positivas de abominación al despotismo, de aversión al desorden, y de execración a la rapacidad (...): se interesa en su felicidad el que ha identificado su propia fortuna con la del país, bien porque sus bienes y capitales fijados en nuestro suelo han de participar del reconocimiento común, bien por que su capacidad intelectual no pueda fructificar sino con la prosperidad pública. El que reuna tales condiciones ese merece vuestra

Els inicis de l'acció institucional-governativa topava però, amb altres dos imponderables de distinta naturalesa i condició: d'una banda, calia que la persona que exercís el càrrec tingués la confiança de l'executiu i de l'altra, replantejava les relacions entre les autoritats civils i militars, i més a l'hora de fixar les atribucions de l'ordre públic.

Pel que feia al primer element, la confiança de l'executiu semblava que entrava en contradicció amb la professionalització del càrrec la qual cosa, de rebot, posava en solfa tant la concepció com la problemàtica dels recursos que el nou règim estava disposat a invertir en el desplegament de l'administració civil; d'altra banda, reduïa al no res l'existència d'una bona connexió del governador amb els estaments socialment dominants a Barcelona, la qual cosa quedà palesada en el cas de Prat ja que el govern Mendizábal optà ben aviat per la seva substitució.

Respecte del segon, el conflicte no s'havia tancat amb la dimissió de Burgos sinó que continuà obert, amb l'aggravant que la situació de la guerra civil afavoria l'assumpció de competències polítiques per l'autoritat militar. El 29 de novembre de 1835, el nou capità general Espoz y Mina decretava l'estat de setge a Catalunya davant l'acció dels facciosos: el contingut del ban (d'una duresa extrema en el càstig als carlins, als seus col.laboradors, amics, familiars i veïns) va posar en evidència la situació preeminent de l'autoritat militar respecte les altres autoritats del Principat ja que molt clarament disposava en els articles 2on., 3er. i 4art. que

2. Por consecuencia, la autoridad militar absorbe toda la administración del distrito.

3. Seguirán, no obstante, las autoridades actualmente establecidas, despachando los negocios de sus respectivas atribuciones locales, en todo lo que no diga relación a nuevas disposiciones generales, las cuales someterán a mi aprobación.

4. Me reservo, durante el país subsista en estado de sitio, alterar esta disposición en dependencias y personas, variando el curso de los negocios segun conviene al servicio...¹⁰⁷

S'iniciava així una dinàmica en que "les necessitats de la guerra" sancionaren el recurs a l'estat de setge com a mitjà de control de l'ordre públic, que seria reiteradament utilitzat, i per tant, i que esdvindria l'instrument legitimador de tot tipus d'acció arbitrària contra

elección... Suplement del BOP. 1.gen.1836

¹⁰⁷ Reproduit a PIRALA, A., Historia de la guerra civil y de los partidos liberal y carlista, vol.II, Primer sitio de Bilbao. Panorama de los ejércitos liberales y carlistas en el norte. Tuner/Historia 16, Madrid 1984 (reed.), nota 1 p.301-303. Fins el 8.nov.1836 no fou aixecat.

l'enemic o simplement, contra els dissidents polítics¹⁰⁸. La intervenció política militar quedà reforçada amb el RD. 21.oct.1835¹⁰⁹ que autoritzà als capitans generals a decidir per ells mateixos la proclamació dels estats excepcionals: d'aquesta forma el sistema de confrontació política quedava viciat des de bon principi i els conflictes que havien d'entendre's en termes civils s'anaren ressolent amb mitjans castrenses fins el punt que l'agençament de força armada militar i, sobretot, d'un cap militar amb àmplia ascendència va esdevenir una necessitat perentòria per a les diverses opcions polítiques: com a mitjà de continuïtat en el poder, com instrument privilegiat per aconseguir-lo o per a imposar el compliment de determinades reivindicacions. La penetració d'aquesta pràctica en el teixit civil tindria conseqüències de llarg abast en el sí de la societat catalana (i en l'espanyola).

A nivell immediat va expressar-se ja de forma contundent tal i com podem veure amb dos fets significatius derivats d'un mateix fenomen: la repressió que seguí a la bullanga del 5 de gener de 1836

a/ un ens l'explica Ramon Xauradó: conta que mentre s'escapolia de la policia

...mi familia recibió una orden del general Alvarez, comunicada por conducto del gobernador civil, por la que se mandaba suspender, hasta nueva disposición, la publicación del Catalán, del que yo era único redactor...¹¹⁰

El que volem subratllar era que el governador civil, J.M.Prat, actuava com a "correu" del comandant de la plaça, autoritat que, en definitiva, havia dictat l'ordre de suspensió del periòdic: l'estat de setge permetia palesar la posició plenament subordinada de l'autoritat civil i la seva incapacitat per a adoptar mesures pròpies en el camp de l'ordre públic;

b/ la llista dels detinguts que havien d'ésser deportats a Canàries, València i Cuba fou

¹⁰⁸ La problemàtica derivada de la proclamació d'estats de setge s'havia iniciat ja el 12.gen.1835 amb la seva proclamació a les "provincias sublevadas". Va originar una interessant polèmica a l'estament de procuradors els dies 21 i 22 de gener entorn de, sobretot, dirimir a qui corresponia la capacitat de promulgar-lo ja que no havia estat el govern qui l'havia promulgat. El tema fou recollit fora de les Corts per altres polemistes com RAULL que opinà que ...El Ministerio prescindió del Estatuto Real para declarar en ESTADO DE SITIO en cuatro provincias de España, por ser una ley de excepción que debía seguir las formalidades y trámites de las leyes; pero las Cortes no han pedido la presentación de un proyecto de ley que afianze la seguridad individual del ciudadano..., op.cit., Barna 1835, p.21. CRUZ VILLALON considera que amb aquesta proclamació s'introduí l'estat de setge a Espanya, El estado de sitio y la Constitución. CEC, Madrid 1980, p. 328 i ss. Sobre l'assumpció de poders excepcionals per part de l'autoritat militar en detriment de l'autoritat civil i l'aplicació de la jurisdicció militar a la societat civil en base a la llei de 17.abr.1821, vegeu BALLBE, M., op.cit., Madrid 1983, p. 74 i ss.

¹⁰⁹ A.C.D.,llog.55/exp.30.

¹¹⁰ Manifiesto de las injustas vejaciones sufridas por D. Ramón Xauradó, redactor del periódico "El Catalán" que se publicaba en Barcelona. Madrid 1836, nota 4, p.4.

elaborada per les autoritats militars, que cercaren l'assessorament d'altres individus; i l'expurgació de la guàrdia nacional fou determinada pel capità general, que utilitzà institucions com l'ajuntament de Barcelona o el mateix governador civil com a mitjans per a dur-la a terme.

En darrer lloc, cal subratllar que a l'empar de l'estat de setge, el "general segundo jefe" de l'exèrcit i del Principat José M. Alvarez, va publicar un ban que encorsetava completament l'exercici de les llibertats públiques (que no estaven protegides per cap norma jurídica): Alvarez declarà subversiu qualsevol crit contra el govern i sediciosa qualsevol acció que tendís a l'alteració de l'ordre públic (art.1), penalitzava als joves que participessin en reunions privades o al carrer amb la deportació a ultramar (art.2), qualsevol grup o reunió "alarmante" seria dissolta i arrestats aquells que immediatament no es retiressin (art.3) i, en darrer lloc, anunciava la creació d'una comissió militar per a jutjar tots aquells que fossin detinguts amb motiu d'aquest ban¹¹¹. L'arribada de Mina a la ciutat significà el reforçament de les disposicions adoptades per Alvarez: en proclama dirigida als barcelonins el 8 de gener no va estar-se d'emfasitzar que

...Tiemblen los malvados! Las disposiciones prescritas por mi segundo en el bando del día 6 del corriente, sabre llevarlas a debida y puntual ejecución, reservándome tomar cuantas otras sean necesarias para hacer conocer que la ley impera, y que sufrirá sus efectos todo aquel que quiera hollarla.

Isabel II, libertad y orden: ved aquí repetida mi profesión de fe. Los que profesen otros principios, o huyan a aumentar esas hordas de asesinos que invocan otro nombre, o prepárense a que la ley use de su fuerza con ellos...¹¹²

L'autoritat militar era la que dictava sense cap entrebanc les disposicions que creia necessàries per a regular les relacions polítiques, imposant la seva rígida lògica que dividia la societat en els que estaven amb ella i els que estaven contra ella i, per tant, eren tractats com enemics militars. Dins d'aquests paràmetres, el governador civil restava bandejat i no tenia cap intervenció mínimament transcendent en la regulació del joc polític -que era, en definitiva, el que es feia mitjançant l'ordre públic- llevat que actués com entitat subordinada en l'aplicació de les decisions adoptades per les autoritats militars. D'aquí que pogués considerar-se de mera anècdota la supressió de la superintendència de policia¹¹³ i que assolís una major importància el posar la milícia sota la dependència militar la qual cosa no impedí que, lluny d'actuar com a inoperant i impossible cos policial per al manteniment de l'ordre o per a la persecució de la delinqüència comú, esdevingués el gran agent i el veritable "braç armat de la revolució". L'autoritat civil quedava definitivament apartada de la direcció de qualsevol política d'ordre públic en quedar mancada de mitjans propis i addients d'intervenció

¹¹¹ Reproduit a PIRALA, A., op.cit., vol.2, Madrid 1984, p.415.

¹¹² Ban de 8.gen.1836. Reproduit a PIRALA, A., op.cit., vol.2, Madrid 1984, p. 416.

¹¹³ RD. 4.oct.1835, a TURRADO VIDAL, M., Introducción a la historia de la policia, vol.1: La policia desde 1766 I 1873. Dirección General de Policía, Madrid 1985, p.120-121.

en aquest àmbit¹¹⁴.

L'exccepcionalitat de la conjuntura no faria sinó disposar a mans de l'autoritat militar l'exercici d'unes competències que s'havia negat a perdre a finals de 1833 i que havia recuperat des del març de 1834.

4.2.- LA INESTABILITAT PERMANENT, 1836-1843: CONTINGUT, CARACTER I EXERCICI DEL CARREC.

4.2.1.- La regulació del càrrec, un debat polític.

La Constitució de 1812 fou proclamada per RD., 13.agt.1836 després que un nou moviment insurreccional liquidés les darreres resistències del govern presidit per Istúriz. A Barcelona fou publicada el dia 16¹¹⁵ pel governador civil López de Ochoa, que va enviar immediatament una circular als ajuntaments de la província per ordenar-los-hi que fixessin

...día y hora para hacer la solemne publicación de la Constitución...¹¹⁶

¹¹⁴ Tampoc els existents fins llavors havien estat massa galdosos: la policia estava especialment desprestigiada i no endebades algunes bullangues dirigiren la seva ira contra les dependències policials, com és sabut. En aquest sentit, té interès la valoració que fan els patriotas autors del Manifiesto de 20 d'octubre de 1835 citat anteriorment: ...Se ha reorganizado la Policia, la Policia de Calomarde con distinta máscara; pero ya que haya de existir, sea segun su laudable instituto y ríjala un hombre verdaderamente Patriota: no sea Serralde que toleró y autorizó los excesos y atropellamientos de LLauder, que firmó los pasaportes de arbitrario confinamiento, que espidió la orden para prender al Redactor del Catalán, en la noche del 8 de setiembre sin la menor orden superior; que permite en el ministerio de su ramo agentes desafectos al sistema..., p.16-17.

La policia no va desaparèixer però mantingué una existència lànguida i tampoc l'intent de reforma del cos (RO., 26.agt.1836) que a Barcelona significà la reorganització del, des llavors anomenat ram de "Protección y Seguridad Pública", en subdelegacions a tots els partits judicials provincials, formant-ne una de sola els quatre de Barcelona ciutat, i en la que els alcaldes prenen una especial rellevància, tingué una major transcendència: la reorganització va estar anunciada pel cap polític Juan López de Ochoa, mitjançant circular de 14.oct.1836 (BOP., 15.oct.1836).

¹¹⁵ Suplement al BOP., 16.agt.1836.

¹¹⁶ L'article 7è de la circular que López de Ochoa va enviar als ajuntaments diu: ...En el primer día festivo inmediato se reunirán los vecinos en su respectiva parroquia, asistiendo el ayuntamiento sino hubiere en el pueblo más que una, y distribuyéndose el alcalde y concejales donde hubiere más; se celebrará una misa solemne de acción de gracias; se leerá la

El nou règim constitucional va comportar que fos restablerta l'anterior llei de 3.feb.1823 sobre "el gobierno económico-político de las provincias" (per RD., 15.oct.1836) i que, altra vegada, el governador civil passés a denominar-se Cap Polític. Aquesta fou la reglamentació legal bàsica que va perdurar fins el 1845 ja que el règim constitucional de 1837 gairebé no va introduir-hi modificacions¹¹⁷. Ja coneixem el contingut d'aquesta normativa motiu pel qual no ens hi detindrem sinó que analitzarem els aspectes més debatuts durant aquests anys, ja que són ells els que senyalen els continguts més remarcables del càrrec, càrrec que estigué en el punt de mira dels diversos projectes polítics que s'anaren formulant.

4.2.1.1.- Cap Polític o Intendent ?.

Ben aviat, va plantejar-se la problemàtica referent a la possible duplicació funcions que representava l'existència del cap polític i de l'intendent. Un RD., 26.set.1836 reafirmava la separació d'ambdós càrrecs però ni de bon tros va posar fi a una polèmica atada el 10 de novembre amb una proposició presentada a les Corts per Diego Montoya i altres diputats - bona part dels quals eren adscrits al radicalisme- de supressió dels intents i d'assumpció per part dels caps polítics de les seves funcions des l'1 de gener de 1837. El govern contestà per mitjà de Mendizábal el 20 de desembre de 1836 amb una <<Memoria>> sobre la inconveniència de la unificació d'ambdós càrrecs¹¹⁸ en la qual el ministre es manifestava contrari a semblant petició: el seu argument bàsic era que l'administració espanyola no era comparable al sistema prefectural francès, molt més avançat i en el que la simplicitat del sistema impositiu permetia l'existència d'un únic càrrec, el prefecte:

...El gobierno no se cansará de repetir que el obstáculo invencible para concentrar en una mano la dirección y manejo de ambas administraciones, nace de la calidad constitutiva de nuestros impuestos, y de su método recaudatorio...(p.9)

Precissament aquesta complexitat del sistema impositiu espanyol exigia dedicació plena i impossibilitava la persona que se n'ocupés d'atendre cap altre matèria. Mendizábal,

CONSTITUCION antes del ofertorio; se hará por el cura párroco, o por el eclesiástico que éste designe una exhortación correspondiente al objeto. Después de concluída la misa se prestará juramento por todos los vecinos y el clero de guardar la CONSTITUCION bajo la siguiente fórmula que leerá el Presidente: ¿Juráis por Dios y los Santos Evangelios guardar la CONSTITUCION política de la Monarquía española sancionada por las Cortes...?. BOP., 16.agt.1836.

¹¹⁷ La Constitució de 1837 no mencionava el govern polític i només dedicà els tres articles (69, 70 i 71) del títol XI "De las diputaciones provinciales y de los ayuntamientos" al règim local.

¹¹⁸ Informe dado a las Cortes por el Secretario de Estado y del Despacho de Hacienda sobre si es o no conveniente reunir las funciones de los Intendentes a las de los Gefes Políticos, y las de los Tesoreros a las de los administradores de las Provincias. Madrid, en la imprenta nacional 1836. A.C.D., lligall 87/exp. 66.

per reforçar la seva tesi, procedia a l'enumeració de les funcions que corresponien als intendents i les comparava amb les que corresponien als CP's, igualment "graves" i "extensas"

...especialmente en época de agitaciones, y en que van sufridos tan y tan trascendentales trastornos (..) es difícil que un mismo gefe acuda a un tiempo a conservar la tranquilidad pública, arraigando y consolidando el imperio de las leyes, y a dirigir y cobrar las contribuciones... (p. 13).

Per això la unificació era una perspectiva de futur, assolible només quan s'hagués estabilitzat l'ordre polític i social, i quan s'haguessin desenvolupat diversos assaigs i reformes econòmiques en aquesta direcció:

...Cuando á la sombra del orden que lleva consigo una completa paz interior, no solo haya desaparecido toda levadura de agitación y sobresalto, sino que asimismo haya sido posible, por medio de ensayos pausados y sucesivos la subrogación gradual del sistema de impuestos con otro, si no más seguro en sus bases, siquiera más ajustado en sus aplicaciones, a lo que enseña la conducta de los pueblos más aplicados de Europa, y por lo tanto más adelantados en todos los ramos de la administración pública, entonces podrá ser fácil y quizá necesaria la fusión de las funciones civil y económica de las provincias... (p. 14)

La qual cosa requeria d'una valoració qualitativa diferent d'ambdúes figures ja que mentre

...Yo no sé qué estudios, ni qué experiencias son necesarias para llenar todos los deberes de un gefe político... (p. 14-15)

per a un intendent

...exijo conocimientos muy materiales en todas las rentas y contribuciones del Estado; versación y manejo en los distintos grados de la administración, y mucha aplicación a conocer y distinguir las bases de los impuestos, la naturaleza de sus índoles y los efectos de sus exacciones. Mas sublime, sin duda, la ciencia de la administración política que la de la económica, en mi pobre opinión, es más posible encontrar buenos gefes políticos que buenos intendentes; porque los primeros son el producto de estudios y luces, que componen la esencia de todas las carreras científicas; al paso que los segundos no pueden serlo sino de la observacion y la experiencia propias (..) son muchas las cátedras donde se puede aprender a gobernar civilmente los pueblos, y muy pocas, por lo menos entre nosotros, aquellas adonde se puede ir a tomar lecciones de hacienda; pero las ya citadas Instruccion de 1749 y Real órden de 1800 estan demostrando, que es más posible hacer un gefe político de un intendente, que un intendente de un gefe político... (p. 15)

La conclusió de Mendizábal era contundent: si no canviava el sistema de recaptació, les funcions de l'intendent i del cap polític havien de ser exercides per dues persones diferents i, per tant, era absolutament necessària la contiuitat dels dos càrrecs diferenciats. D'aquesta

conclusió i de la seva formulació concreta, en volem remarcar diversos elements:

1/ En primer lloc, la pregunta és obligada: perquè l'aferrissada defensa de Mendizábal de la figura de l'intendent ? La resposta creiem que és igualment clara: tal com posà de manifest López Garrido en un excel·lent article, l'intendent era l'executor directe de totes les mesures desamortitzadores i, en aquest sentit, el garant del model "mendizabalista"¹¹⁹ davant el qual s'havien alçat les propostes d'homes com Flórez Estrada, Manuel Parejo o José M. López de Pedrazas. En aquest sentit la proposta de Montoya atemptava directament el cor del sistema imperant i d'aquí l'extensa resposta del ministre, basada en raonaments tècnics, de funcionament de l'administració, sense entrar mai en argumentacions polítiques. Martínez Falero, en la seva intervenció en defensa de la proposta presentada durant la sessió parlamentària en que es va debatre i fou finalment rebutjada, argumentà políticament la proposta sense entrar de forma directa en la discussió de la problemàtica desamortitzadora, que lliscava per d'altres verals¹²⁰

...Conozco que hay necesidad en las provincias de un jefe que, bajo la inmediata dependencia del Gobierno, tenga a su cargo la parte administrativa; sería indiferente que se llamara intendente o jefe político: me dejo llevar muy poco de los nombres, y atiendo sólo a la esencia de las cosas. Sin embargo, he solicitado la supresión de los intendentes con sus secretarías con preferencia a la de los jefes políticos, porque tengo muy presente que ellos han aniquilado desde su establecimiento el resto de las libertades municipales que todavía disfrutaban las provincias, son los que han ejecutado todas las exacciones, todas las vejaciones que hasta ahora han experimentado los pueblos; al paso que los jefes políticos han nacido con el sistema constitucional, y su magistratura está unida a recuerdos muy gratos por los principios de libertad que al propio tiempo se establecieron, y han procurado propagar con su autoridad...¹²¹

Què podia significar des d'aquesta perspectiva que el cap polític assumís les competències de l'intendent ? A nivell del disseny global de l'Estat centralista una major racionalització dels recursos en el desplegament de l'administració: que la justificació d'això es desenvolupés amb criteris polítics que partien de l'origen constitucional o no de les institucions reflectia una pruija de coherència que derivava sobretot de la estimació dels principis polítics, la qual cosa

¹¹⁹ LOPEZ GARRIDO, Diego, Los exaltados frente a la desamortización (1834-1839). La cuestión del intendente de Hacienda, a <<Civitas. Revista Española de Derecho Administrativo>> n.39, octubre-diciembre 1983, p.543-555.

¹²⁰ L'oposició radical a la desamortització de Mendizábal, liderada per Flórez Estrada s'inicià ja el 19 d'abril de 1836 quan, junt amb López de Pedrajas i Parejo, presentà una petició a l'estament de procuradors de suspensió dels efectes dels decrets de febrer de 1836. Continua fins el 23 de maig en que foren dissoltes les Corts i es reproduïren al llarg de la legislatura constituent i en la que s'inicià el 19 de novembre de 1837.

¹²¹ D.S.C., 25.gen.1837. Reproduït a l'article anteriorment citat de LOPEZ GARRIDO, p.553.

era ja prou valorable davant dels negociants beneficiaris de la "revolució". Ara bé, el més important romania a nivell concret de l'oposició a un projecte desamortitzador fet a la mida exclusivament de les classes benestants i que suposà l'expoliació de la pagesia: els trets contra l'intendent provenien d'aquesta posició.

L'immediatisme conjuntural no obstaculitzà la recuperació posterior de la problemàtica referent a la duplicitat dels dos càrrecs, tot i que durant aquest període la figura de l'intendent va romandre incombustible a les altres propostes de supressió: el RD., 20.des.1838¹²², el dictamen de la comissió de les Corts encarregada del pressupost de Governació de 1841 i, en darrer lloc, també ho fixà l'art.1 del projecte de llei dels governs polítics, llegit al Senat el 18 d'abril de 1842, que mai no arribà a ésser vigent.

2/ En un altre sentit, era ben remarcable la distinta valoració professional, la qualificació que feia dels càrrecs Mendizábal puix que mentre reconeixia la necessitat d'una important preparació respecte dels intendants, no la contemplava en relació als caps polítics, la qual cosa era força indicativa de quina era la importància funcional de cadascun dels càrrecs: el càrrec polític tan sols requeria d'habilitat personal i la seva professionalització fou sistemàticament menystinguda, havent estat Javier de Burgos una de les poques excepcions al respecte. La importància del tema no escapà als contemporanis, i un bon reflex d'aquesta preocupació fou l'opuscle "**De los Gobiernos Políticos y de las Intendencias Civiles**" (1842) que constituí una aferrissada defensa dels governs polítics i per tant, en aquells moments, de suport al projecte de llei de 1842 i de la supressió dels intendants. L'autor equiparava la professionalitat dels càrrecs i, en la línia de Burgos, defensava l'activitat dels caps polítics com la millor eina per a l'impuls de la prosperitat de les províncies¹²³. Com d'altres projectes de l'esperterisme

¹²² ...Por ahora y sin perjuicio de lo que resuelvan las Cortes en la ley de presupuestos, podrán servirse por una sola persona los Gobiernos políticos y las intendencias civiles de las provincias... L'enunciat no especificava quina de les dues autoritats havia de cessar si bé en el preàmbul expressava el desencís per l'acció dels governs polítics als quals recriminava que ...no han podido corresponder plenamente á los importantes y vastísimos fines de su institución...

¹²³ D.J.C.P., De los Gobiernos Políticos y de las Intendencias Civiles. Imprenta del Eco de Numancia, Soria 1842. L'autor es lamentava que la guerra hagués impedit als caps polítics l'exercici de les funcions que com autoritat civil tenien encomenades, tot i considerar que les circumstàncies bélliques així ho requerien. Dos anys després d'acabada la contesa civil, era el moment de reforçar els governs polítics i, per això, l'autor aplaudia el projecte governamental que abolia les intendències civils i passava a fer un repàs dels àmbits propis de la seva acció, que considerava essencial per al benestar de les províncies: ...promover la riqueza de los pueblos (...); hacer efectivas las leyes con su exacta y pronta aplicación; velar por la seguridad de los ciudadanos; vigilar los pósitos; establecer cajas de ahorro, bancos de labradores; hacer que se construyan cementerios, que se abran caminos; que se utilicen las aguas, que se desequen terrenos pantanosos, que se cumplan las disposiciones que proscriben las trabas onerosas; la policía de salubridad, la de seguridad individual, los Ayuntamientos, la ganadería, caza y pesca, ferias y mercados, libertad de imprenta, Milicia nacional, minas presidios, montes, sanidad, diversiones públicas, propios y arbitrios, elecciones de Diputados á Cortes... Havia d'impulsar l'agricultura, la beneficència pública, els projectes dels

no va tenir realitat pràctica: en qualsevol cas, era prou expressiu de la importància d'una institució assumida en els diversos projectes d'estructuració de l'Estat que s'estaven dirimint, tallats tots ells per un patró centralista derivat de la concepció d'una nació espanyola única i igual per a tots els seus integrants, i en els que les diferències raïen en el grau de representativitat de les institucions electives, de l'autonomia dels poders executiu i legislatiu, de la codificació de les llibertats públiques i del control a exercir des del govern central sobre les institucions locals.

4.2.1.2.- Els projectes de Francisco Silvela sobre el règim provincial. 1838.

La problemàtica anterior es desenvolupà no només com element de debat polític puntual sinó que va integrar-se en el debat polític general que confrontava els diferents projectes d'Estat liberal i atorgava una diversa funcionalitat i importància a la institució com a tal dins l'Estat: en aquest sentit, el reforçament del càrrec havia de comportar la minva de les atribucions de l'intendent i, fins i tot, havia d'aconseguir-ne la desaparició. En aquesta línia es desenvoluparia un procés solcat de vicissituds que culminaria pel desembre de 1849 quan, sota el règim moderat seria definitivament suprimit l'intendent i, el cap polític assumiria les seves funcions i esdevindria així governador civil.

Un projecte global de remodelació de l'administració civil de l'Estat especialment transcendent -no per la seva traducció pràctica immediata sinó per la seva posterior influència en el moderantisme- fou plantejat als anys 1838-1839 per mitjà, d'una banda, del ministre de la Governació -respecte de l'organització i atribucions dels ajuntaments¹²⁴-, i de la mà de Francisco J. Silvela pel que feia a les diputacions provincials, als consells i tribunals de l'administració provincial, i a l'organització i atribucions dels caps polítics¹²⁵. El dictàmen de les comissions fou llegit en la sessió de 12.mai.38, sense que anés més enllà la seva tramitació parlamentària. Silvela va insistir-hi en la següent legislatura 1838-1839, i concretament el 12 de novembre de 1838 feu dues noves proposicions, la primera de les quals incloïa els projectes de llei de diputacions i de consells provincials, i la segona dedicada exclusivament als governs polítics, força més extensa que l'anterior, i que serien preses en consideració el 16 de novembre de 1838¹²⁶.

ajuntaments al respecte, i la instrucció pública (p.16-19). L'autor reivindicava, en base al compliment d'aquests objectius, la importància dels CP's.

¹²⁴ Presentat a les Corts el 3.feb.1838.

¹²⁵ Presentats a les Corts per Silvela el 9.mar.1838. Els projectes poden trobar-se a l'apèndix segon del DSC del mateix dia 9, p.1183-1188.

¹²⁶ Ambdúes proposicions a A.C.D., s.g., lligall 57/exp.69. Els projectes estaven més desenvolupats, sobre tot el primer d'ells: els principis i l'orientació eren però, els mateixos. Continuava l'interés preponderant per separar el que eren institucions/corporacions populars del que no ho eren i sobretot, el que era administració com a tal i les exigències que d'aquesta caracterització derivaven. Respecte dels govens provincials l'esquema era semblant a l'anterior amb alguna modificació: la més significativa era la no caracterització del CP com

Una comissió formada pel mateix Silvela -que actuà com secretari-, pel marquès de Someruelos, J.A. de LLarramendi, F.X. Ferro Montaos, Dionisio Valdés, M.Ma. Fuentes i J.Ma. Cambroneró en presentà dictamen favorable, amb alguns retocs, en la sessió de 2 de febrer de 1839¹²⁷. Aquests projectes tampoc ara no prosperarien: tal com senyala López Garrido la raó bàsica del seu fracàs, tot i l'efímer exercici de Silvela com ministre de la Governació, fou el seu caràcter <<civilitzador>> de l'administració (contemplava la supressió de les capitanies generals i privava d'atribucions a les autoritats militars respecte de l'administració civil), perspectiva que va topar obertament amb els interessos militars que tenien un gran pes en l'Estat¹²⁸. Val la pena analitzar amb cert detall el conjunt d'aquests projectes sobretot respecte el plantejament del que havien de ser els governs provincials, configurats com el veritable eix de centralització de l'Estat.

Silvela va justificar les seves propostes en la sessió de 9.març.1838, partint de la pròpia experiència com a governador civil en diverses províncies, la qual cosa li permetia constatar les deficiències pràctiques d'una legislació vigent (la llei de 3.feb.1823) que considerava molt negativa:..creo firmemente que cualquier cosa es mejor que lo que existe; que todo es mejor que la malhadada ley de 3 de Febrero...

L'objectiu bàsic era crear i organitzar una administració forta, vigorosa, intel·ligent i benèfica que esdevingués mitjà bàsic en la lluita contra el pretendent: la 1ª peça ja havia estat forjada pel ministre de la Governació amb el projecte de llei d'ajuntaments, que ara quedaria completat amb les seves proposicions i que caldria finalitzar amb una reorganització de les direccions generals, dels ministeris i amb la creació d'un Consell Nacional o estatal.

Els seus projectes reposarien en:

1/ la necessitat que les diputacions quedessin

...reducidas a facultades puramente administrativas y económicas, y pierdan las que nunca debieron tener: las políticas y de gobierno...¹²⁹

La província no constituïa cap unitat ja que per damunt les necessitats locals només existien les nacionals sense cap altre cos entremig que requerís d'un govern especial ja que en aquest àmbit l'únic legítim era l'interés general;

2/ la necessitat d'un organisme que ressolés amb rapidesa els contenciosos-administratius, que calia tramitar al marge de la justícia ordinària: els tribunals d'administració provincial; que, a més havien d'actuar com organismes assessors, consultius, dels caps polítics, tasca que no

a canal de comunicació del ministre de la Guerra a conseqüència de la proposta de supressió de les capitanies generals, perspectiva que quedà abandonada.

¹²⁷ Els dictamens, a A.C.D., s.g., lligall 57/exp.69.

¹²⁸ LOPEZ GARRIDO, D., op.cit. Barcelona 1982, p. 55-57.

¹²⁹ D.S.C., 9.mar.38, p.1164.

podíen realitzar les diputacions;

3/ la necessitat de dotar de mitjans suficients als CP's per tal d'atendre les seves nombroses obligacions, declarant-los explícitament

...jefes de la administración de la provincia, y se les considera y trata como tales...

Per Silvela, Burgos els havia dotat d'una àmplia base doctrinal però sense cap element de pràctica; poc després els governadors van disposar d'una

...legislación más terminante...;

però els CP's, amb el restabliment de la llei de 3.feb.1823

...no ejercer ninguna autoridad: son menos que nada: están haciendo el mal de debilitar con su debilidad la fuerza y prestigio del Gobierno...

La necessitat d'envigorir l'autoritat civil raïa a més en que, d'aquesta forma

...se evitarían las más de las veces los abusos del poder militar, ese estado de sitio escandaloso de poblaciones tranquilas: estado a veces preciso porque una de las primeras necesidades de la sociedad es el orden; y cuando el jefe político no puede hacerse obedecer, o no sirve de conducto eficaz al militar, el comandante general o el capitán general tienen que recurrir a sus facultades extraordinarias, o más bien extra-constitucionales, para conservar en lo posible el imperio de la Constitución...

Sense cap dubte, Silvela acabava afirmant que el model a seguir era França

...Con su centralización, con sus jefes políticos, con sus sabias leyes administrativas, con sus alcaldes, con su gendarmería y sus telégrafos, es la Francia única y una, y transporta todo su inmenso poder, toda su accion al punto que le es necesaria, y la Francia es así poderosa, independiente y feliz...

Els projectes presentats per Silvela eren uns projectes curts i que responien molt millor a una preocupació organitzativa de l'administració que no pas doctrinal. De fet constituïa una simplificació del sistema administratiu liberal en considerar l'existència de tan sols dos àmbits de gestió dels interessos: el municipal i el nacional, que corresponien als interessos particulars i generals. Obviat el primer (estava d'acord amb la proposta ministerial) passava a caracteritzar el segon, que quedava desglossat en dos estadis: el provincial i l'estatal. El provincial corresponia a la diputació i tan sols es definia per tres actuacions: el repartiment de les contribucions generals, el repartiment de les quintes i la proposta i realització d'obres públiques d'interès provincial. Era, en definitiva, una activitat de l'Estat que es realitzava a la província i per això, es delegava en persones que residien en ella i que eren reconegudes com les més addients pels habitants. No eren corporacions representatives però sí electives, basades en els partits judicials, amb un funcionament molt rígid pel que feia a la celebració de reunions (1 a l'any i durant 25 dies) i amb un únic possible interlocutor: el CP. Els hi era

expressament prohibida tota comunicació amb els ciutadans, el ajuntaments o altres diputacions.

També contemplava l'existència de consells i tribunals provincials que eren organismes de caràcter judicial pel que feia als conflictes dels particulars amb l'administració i que no podien ser resolts pels tribunals ordinaris i que venien a sostreure una camp d'intervenció molt ampli al poder judicial. Així mateix, eren els organismes específicament consultius i assessors del cap polític, el veritable centre de tota l'administració estatal a la província. Els membres del consell no només havien de ser qualificats (advocats en exercici) sinó que cobraven per exercir un càrrec que exigia reunió diària en unes dependències que els hi serien habilitades al mateix govern polític.

La llei d'organització dels governs polítics constava tan sols de 31 articles. El CP era qualificat de "magistrat" (art. 1) a les ordres del qual estan tots els altres caps administratius de la província (art.6) i preveia la seva progressiva qualificació professional (art.18). La posició administrativa preponderant del CP es tradueix en dos fets ben significatius: la desaparició dels intendants i l'assumpció de les seves funcions pel cap polític (arts. 18 i 26), i la desaparició de les capitanies generals i la seva substitució per districtes militars d'àmbit provincial en les que els comandants generals tindrien competència sobre el personal militar però no sobre el civil, motiu pel qual el CP

...sería el conducto por donde el Ministro de la Guerra comunique las leyes y órdenes superiores que tengan que cumplir los pueblos, sin perjuicio de hacerlo saber para los efectos que convenga á los comandantes ó capitanes generales...
(art.27)

Aquestes dues, especialment la 2ª aportaven una dimensió força particular al projecte de Silvela, que retenia en mans de l'autoritat civil l'ordre públic (art. 23) motiu pel qual preveia la creació-organització d'una força especial de seguretat pública (art. 9), l'auxili del comandant general (exèrcit, milícia provincial etc) només en els casos indispensables (art.9) i la dependència de la MN (art.10)¹³⁰.

Finalment, Silvela no feia cap enumeració exhaustiva de les atribucions del cap polític en els diversos àmbits sinó que remetia a la legislació específica de cada cas (relació detallada a l'art.30).

El dictamen de la comissió delimitava més aquesta vessant, com ja hem apuntat anteriorment:

¹³⁰ La supressió de les capitanies generals no era un tema nou: el 24.gen.1838 el diputat Domingo Fontanfeu proposa a les Corts de suprimir les capitanies generals i transformar-les en districtes militars (art.1) que abastessin un nombre determinat de províncies civils (art.2); els capitans generals passarien a denominar-se comandants generals (art. 3) i se suprimirien els "segundos cabos" (art 4), establint-se un comandant general subaltern a les províncies on no residís el del districte (art.5), amb els sous corresponents a la seva graduació. El 25.gen.38 passà a la comissió de guerra. A.C.D., s.g., lligall 55/exp.34. Naturalment la proposat no tingué cap futur.

...Art. 28. Fuera de los casos de estado de guerra o de sitio, los comandantes generales de las armas en las provincias, no tendrán autoridad alguna sobre los alcaldes, ni sobre los gefes, empleados civiles o habitantes de las mismas; debiendo entenderse con el gefe político para cuanto ocurra...

El redactat intentava preservar la supremacia de l'autoritat civil però amb formes molt més suaus i abdicava de l'acomodació de la divisió territorial militar a la civil. En canvi, amb més detall justificava la desaparició dels intendents fins el punt de comptabilitzar l'estalvi econòmic que se'n derivava. En darrer lloc, continuava exposant la perspectiva de la creació d'una nova força especial de seguretat pública (art. 12) que es concretava organitzativament de forma centralitzada a nivell de tot l'Estat: era l'anunci de la guàrdia civil.

Les propostes de Silvela no prosperarien: sí però que la iniciativa moderada aconseguí d'imposar-se, efímerament, amb al controvertit projecte de Calderon Collantes sobre l'organització i atribucions dels ajuntaments, sancionat per la Reina el juliol de 1840, i que provocà la caiguda del govern, l'exili de la Reina i la regència d'Espartero. Paradigma del model moderat d'administració local, responia a la mateixa filosofia que els projectes silvelistes: enfortiment del govern central, unes institucions locals i provincials mancades d'atribucions polítiques i subordinades jeràrquicament a l'executiu per mitjà del CP i de l'alcalde, amb una reduïda base electoral i sense caràcter representatiu¹³¹. La figura del CP quedava força reforçada com agent del govern central: no endenbades aquesta legislació seria recuperada pels mateixos moderats a partir de 1844, amb una significativa absència: les propostes civilitzadores del projecte inicial de Silvela, de tal forma que el model oligàrquic i centralitzat quedaria completat amb un fort contingut militarista, tal i com veurem més endavant.

4.2.2.- La subordinació de l'autoritat civil al capità general.

4.2.2.1.- Condió i durada del càrrec: els caps polítics de Barcelona entre 1834 i 1843.

...Las mejoras administrativas exigen tiempo y no sólo tiempo, sino también, si es posible, que sea una misma persona que las dirija. La variación continua de jefes políticos, que estamos viendo de 1833 acá, hace imposible que estas autoridades puedan hacer ninguna mejora positiva o a lo menos ninguna de esas mejoras que duran siempre y eternizan la memoria así del hombre que las promueve en la provincia, como del gobierno que las fomenta y autoriza. Podrá un gefe político establecer una mejora cualquiera dentro de su provincia, pero cesará inmediatamente que salga esta autoridad; el que venga después tal vez no tendrá las mismas inclinaciones...¹³²

¹³¹ Vegeu CASTRO, C. de, op.cit., Madrid 1979, p.155.

¹³² POSADA HERRERA, J. de, Lecciones de administración. vol. 1. Madrid 1844 (reedició: IEAP., Madrid 1978.), p. 159.

Aquestes paraules de Posada Herrera eren perfectament aplicables al govern polític de Barcelona: des de la presa de possessió d'Antoni Barata el gener de 1834 fins el desembre de 1843 un total de 30 persones foren nomenades per a ocupar el càrrec governatiu en una dinàmica que podia resultar vertiginosa ja que la mitjana de duració se situava en 3,9 mesos - caldria precisar que una d'elles, Guillermo Moragues, no va prendre possessió-. D'aquesta constatació ens interessa subratllar els següents elements:

1/ Hom pot distingir entre els governadors/caps polítics que foren nomenats directament pel govern i els que ocuparen el càrrec transitòriament durant l'espai de temps que transcorria entre un cessament i una presa de possessió: d'acord amb la normativa establerta corresponia a l'intendent provincial o al secretari de la institució cobrir una vacant que sovint es podia perllongar més d'una setmana. Aquestes interinitats asseguraven la continuïtat institucional però, a més, per causa de l'elevada inestabilitat del període podien esdevenir mandats que no oferien cap diferència amb els altres: fins i tot era habitual que els designats adrecessin als barcelonins l'obligada al·locució de presentació¹³³. Hem comptabilitzat fins 7 els exercicis interins desenvolupats en aquestes circumstàncies¹³⁴.

Si no comptabilitzèssim aquests exercicis la "estabilitat" de la institució en sortiria beneficiada ja que la quantitat de mesos ocupats pels 7 interinatges fou tan sols d'uns 7 i així la mitjana de duració dels governadors augmentaria fins a 4,9 mesos per mandat -la qual cosa tampoc no comportava un canvi qualitatiu massa significatiu-. Creiem però, que la realitat institucional queda millor reflectida si prenem en consideració tots els mandats (i més quan alguna de les interinitats fou més llarga que segons quin exercici¹³⁵) que no pas si ens cenyíem als estrictes governadors.

¹³³ Per exemple, Ramon de Keyser, secretari del govern provincial que ocupà el càrrec en cessar el general Manuel Bretón, va publicar una proclama en la que deia ...Barceloneses: al hacéroslo saber (que ocupava el càrrec) debo manifestaros que no conociendo más principios que la Constitución de 1837, Isabel II y la causa de la libertad, a ellos se ceñirán estrictamente los actos de mi administración el tiempo que dure. Espero sea breve...14.jun.1839 (BOP., 15.jun.1839). Una setmana més tard l'intendent provincial Juan Garcia Barzanallana el substituïa en el càrrec fins la presa de possessió del CP Simón de Roda el 31 d'agost de 1839. L'intendent va exercir el càrrec durant 2 mesos i 10 dies.

¹³⁴ A més de Keyser (14-21.jun.1839): F. Chaves (6.mai-1.jun.1824), Juan Garcia Barzanallana durant 3 cops (21.jun-30.agt.1839; 14.oct-28.nov.1839; 5-23.jun.1840), Miguel Belza (24.des.1840-15.gen.1841) i Pascual de Unceta (17.jun-17.jul.1843).

¹³⁵ Per exemple Garcia Barzanallana romangué en el càrrec 2 mesos i una setmana el primer cop que l'assumí, temps superior a ls exercicis de Simon de Roda (un mes i mig), el comte de Vigo (un mes), Juan de Zavala (un mes i una setmana), Antonio Seoane (un mes i mig) i Luis de Collantes (15 dies). Per tant, en aquest sentit les diferències serien inexistents. D'altra banda, i com reflecteix la segona interinitat de Garcia Barzanallana (que durà un mes i mig), s'ocupà del govern provincial amb motiu del conflicte que enfrontà Simon de Roda amb el capità general Jerónimo de Valdés y de Noriega, que havia cessat per decisió pròpia aquesta autoritat civil: ho veurem més endavant.

2/ Durant aquests anys el nomenament de governadors provincials no tingué relació directa amb canvis en la direcció del ministeri de l'Interior/de la Governació: podem comptabilitzar més de 40 nomenaments en aquest càrrec, la qual cosa posava en solfa la pròpia consistència de l'executiu i més encara si a aquesta dada hi afegim la dels més de 50 ministres que passaren pel ministeri de la Guerra. Foren 22 els caps de govern responsables en primera instància d'aquest ball ministerial, des Martínez de la Rosa (gener.1834) fins Salustiano Olózaga (novembre-desembre.1843). Cal precisar que 7 d'aquests caps de govern van succeir-se al llarg de 1843¹³⁶.

3/ Dins aquest frenètic marc assolí una especial rellevància la estabilitat observable en la capitania general de Catalunya: trobem tan sols 11 nomenaments durant aquests anys, 4 dels quals van desenvolupar el seu mandat durant 1843¹³⁷. Si considerem aquest factor, l'estabilitat de la capitania general era encara més evident i això dotava al càrrec d'un poder molt superior al de la resta de les institucions de govern, al mateix temps que era un reflex incontestable d'aquest fet. Podríem apuntar la hipòtesi que el veritable poder executiu raïa més en la capitania general (al menys pel que feia a Catalunya) que no pas en el propi ministeri de la Guerra i, fins i tot, més que en el cap de l'executiu¹³⁸: la comparació amb el govern provincial reduïa a la caricatura política aquesta darrera institució. Hi tomarem més endavant.

4/ Respecte a l'estabilitat del govern provincial de Barcelona l'acabament de la guerra civil podria aparèixer com un element que diferenciés dos períodes ja que la victòria sobre el carlisme podia obrir una nova etapa d'estabilitat política i de desplegament de l'administració provincial.

El primer d'aquests períodes abastaria des de la presa de possessió d'Antoni Barata el gener de 1834 fins l'acabament del mandat del comte de Vigo (juliol.1840) un total de 18 nomenaments durant 6,5 anys la qual cosa establia una mitjana de 4,3 mesos. L'acabament de la guerra no comportà un augment de l'estabilitat institucional, ans al contrari des de juliol de 1840 al desembre de 1843 van succeir-se 12 mandats (amb només dues interinitats) la qual cosa baixava la mitjana a 3,5 mesos.

Així doncs ni el règim esparterista -fins el juliol de 1843-ni el progressisme en el govern -i en constant crisi- durant la segona meitat de 1843, implicaren una intensificació de

¹³⁶ Durant aquest darrer any encara es produiria la formació del govern encapçalat per Luis González Brabo: no el comptabilitzem amb els altres perquè políticament encetà una nova etapa.

¹³⁷ Manuel LLauder (1832-1835), Francisco de Espoz y Mina (1835-1836), Juan Aldama (1836-1837), Francisco Serrano (1837), el baró de Meer (1837-1839), Jerónimo de Valdés (1839-1840), Antonio Van Halen ((1840-1842), Antonio de Seoane (interí, 1842-1843), José Cortínez y Espinosa (interí, 1843), Miguel de Araoz (1843) i Laureano Sanz (1843). Amb els moderats pujaria novament a la capitania general de Catalunya el baró de Meer.

¹³⁸ En aquest sentit, podem recordarr la relació de Mendizábal amb Luis Fernández de Córdova: vegeu JANKE, P., op.cit., Madrid 1974, p. 176-177.

la, ja elevada, precarietat del govern provincial: d'aquí que poguem considerar excepcional un mandat com el de Juan Gutiérrez perquè va durar un any (desembre de 1841 a desembre de 1842).

5/ En darrer lloc, hem de referir-nos a l'ocupació militar directa del càrrec civil, que fou menys important que en el període anterior. De fet tan sols 9 militars exerciren el càrrec: només 2 entre 1834-juliol.1840 (J.M.Puig i M.Breton) i els altres 7 entre juliol.1840-1843 (J.R.LLorente, F.Infante, D. de Aristizábal, D.Valdés, J.de Zavala, A.de Seoane i I.LLasera): un 29% dels mandats. Com pot observar-se de forma immediata, durant el règim esparterista - fins el juliol de 1843- la militarització directa fou molt intensa: de fet només va registrar-se un mandat civil (l'anteriorment esmentat Juan Gutiérrez)¹³⁹. Traduit això en percentatges la diferència entre ambdós períodes esdevé notòria: mentre que en el primer, l'ocupació militar representà aproximadament un 11% dels nomenaments amb una duració percentual del 15,1% del temps (11,5 mesos), durant el segon va significar el 58,3% dels nomenaments amb una duració del 53,7% del temps (uns 22 mesos). La mateixa "professionalització" del càrrec - inexistent durant tots aquests anys, i només defensada per Burgos¹⁴⁰- quedava encara més obviada: ben significativament en prendre possessió Domingo de Aristizábal del govern provincial el 7.abr.1841 confesà sense rubor que

...Militar desde mi infancia, me es desconocida la administración civil, pero deseando solo ser útil a la causa de mi patria, no he rehusado admitir el mando político que se me ha confiado...¹⁴¹

Semblant "ardor guerrero" acompanyat de la inevitable capacitat de sacrifici militar en profit de la "pàtria" i mancat de qualsevol qualificació governativa podia posar els pels de punta a més d'un...

4.2.2.2.- La perseverant fragilitat de la institució.

La inestabilitat en el càrrec dels governadors civils fou un factor clar de la fragilitat de la institució per bé que ni de bon tros en fós l'únic. Aquesta fragilitat era expressiva per un cantó de l'escassa atenció governativa a l'administració civil -justificada oficialment per la conjuntura bèl·lica i revolucionària- i, de l'altra, de la posició subordinada de l'autoritat

¹³⁹ Quan Espartero fou foragitat del poder el càrrec governatiu tornà a ser exercit per civils: després de la interinitat de l'intendent Pacual de Unceta en cessar Ignasi de LLasera i Esteve ocupà el càrrec -en una situació excepcional- el jutge Luis de Collantes i Bustamante des mitjan juliol de 1843 (durà 15 dies) i, des del 31 de juliol fins l'adveniment del règim moderat el desembre de 1843, Joaquín M. Gibert.

¹⁴⁰ Burgos havia previst en aquesta direcció la publicació d'un <<Diario de la Administración>> destinat als subdelegats de foment com a mitjà d'il·lustració, anàlisi i debat de la problemàtica referent a l'administració: vam consultar la col·lecció existent a l'Hemeroteca de Madrid.

¹⁴¹ BOP., 8.abr.1841.

civil respecte de l'autoritat militar que sovint va traduir-se en una sèrie de conflictes dels quals Barcelona fou escenari privilegiat: aquest aspecte l'analitzarem més endavant.

Passem a constatar la debilitat estructural de la institució -de la qual la inestabilitat del càrrec n'era espectacular manifestació-, debilitat que derivava tant de la seva pròpia configuració atrofiada dins de l'Estat -d'alguna manera això havia quedat reflectit ja en debat polític-parlamentari a que estigué sotmés el càrrec- com de la distància que separà la pràctica real dels governadors/caps polítics de l'exercici de les de les atribucions teòriques que els corresponien, sobretot en el molt ventat impuls de la riquesa provincial: el cisma resultant entre ambdós fou sovint insuperable. Veurem a través d'una sèrie de qualificats testimoniatges aquesta feblesa institucional i les seves diverses fonts.

1/ L'acoblament de la institució governativa a una societat en guerra i en constant canvi fou el primer condicionant per al desenvolupament del govern provincial:

...Como del año 1820 al 23 ha sucedido desde 1834 al 42. Ocho años de vida se pueden contar a los Gobiernos políticos en esta última serie, seis de ellos las armas han ocupado el primer lugar. La contienda doméstica convertía a los Gefes políticos con las Diputaciones provinciales en asentistas, en encargados de armamentos y de talleres de equipo y en negociadores de empréstitos. Formulaban contratas y las realizaban para atender al servicio del ejército y proporcionar a éstos los medios de subsistencia confiados a otras dependencias a quien esto correspondía exclusivamente en tiempos normales. Los asuntos menos análogos a las atribuciones de la autoridad civil, se encomendaban a ésta en los momentos en que se hacía necesaria una acción pronta, productora de inmediatos resultados. ¿Y podían los Gefes políticos decir, ese o el otro punto no está comprendido en el círculo de las atribuciones que me confía la ley; mi misión es más grata a los pueblos porque se me confía promover su prosperidad; se me encarga sólo el cumplimiento de las leyes y hacer a los pueblos más instruidos para que sean mas felices? Ciertamente que no podían responder así, porque había un objeto más privilegiado a que atender: la defensa de las instituciones, la salvación del país, a cuyo fin han contribuído bien directamente los Gefes políticos. Algunos han combatido en el campo con las armas en la mano contra los enemigos de la libertad; y en el recinto de las poblaciones, otros han hecho buenos servicios, porque dentro de ellas existian también enemigos ocultos que contra la seguridad del Estado maquinaban...¹⁴²

Aquestes paraules expressaven clarament un dels elements fonamentals de distorsió del càrrec governatiu: caldríen monografies -que no tenim-, per confirmar l'acció duta a cap pels governs provincials per confirmar l'anterior descripció però en qualsevol cas, ens inclinem a atorgar-li plena credibilitat. Era obvi que els primitius objectius de potenciació del foment i de la riquesa de la província per part del cap polític van passar a un segon terme, i van perdre tota viabilitat.

¹⁴² De los Gobiernos político v ... Soria 1842, p.13-14.

En aquesta perspectiva fou molt significativa l'al·locució que el general Manuel Breton va adreçar als barcelonins el 24 d'octubre de 1838 amb motiu de la seva presa de possessió com cap polític de Barcelona:

...Una idea me atormenta; la de que no podré realizar los deseos de mi corazón ni promover ni dar impulso a todos los ramos que componen la vasta magistratura de que estoy encargado (..) En medio de una guerra civil, sólo la guerra es la idea dominante, los proyectos y las mejoras son para tiempos bonacibles, ridículo sería ofrecerlas cuando no es posible cubrir las atenciones urgentes y reparar las desgracias de tantos ciudadanos...El grito de la guerra resuena por todas partes, y una magistratura de paz (sensible es decirlo) debe ocuparse también en negocios de guerra. No puede ser ahora el gobierno político, una institución dedicada exclusivamente a la prosperidad del país. Epoca es ésta de sacrificios, no de mejoras...¹⁴³

La fi de la guerra carlina no va significar que pogués desenvolupar-se la "...magistratura de paz..." o la dedicació "...a la prosperidad del país..." que Breton enyorava.

Les vicissituds de la guerra condicionaren sistemàticament el càrrec puix que l'atenció a les contribucions extraordinàries i la realització del repartiment dels contingents militars esdevingueren comeses prioritàries (i sovint, fonts de conflictes permanents amb les institucions locals i la població). La naturalesa del càrrec governatiu quedava profundament alterada si atenem al que havia de ser la seva tasca principal, l'impuls de la riquesa provincial, i a la seva funcionalitat política: la d'agent del govern encarregat de realitzar la centralització política, objectiu que no estava en disposició d'assumir. En aquest sentit, la funció essencial del CP durant aquests anys passaria per vetllar el puntual compliment i realització d'aquelles mesures tendents a consolidar el procés de revolució liberal en funció de qui n'exercia la direcció: la supervisió dels diversos processos electorals (eleccions generals, provincials i municipals), control de les institucions locals i certa participació en la reorganització de la Milícia Nacional sota vigilància de l'autoritat militar.

2/ El ministre de la Governació Manuel Cortina en memòria redactada a 19 de març de 1841 descrivia la situació dels governs provincials per l'octubre de 1840, quan inicià el seu mandat, de la següent forma:

...Separados o suspensos la mayor parte de los Gefes políticos y de sus inmediatos subalternos, y hasta suprimido el Gobierno político en varias provincias, habíase establecido de hecho en cada una de ellas un gobierno local de índole peculiar y apropiada a las circunstancias particulares del país, y desaparecido completamente los medios de acción, sin los cuáles es ilusorio uno de los poderes que la Constitución reconoce...¹⁴⁴

¹⁴³ BOP., 25.oct.1838.

¹⁴⁴ Breve reseña de las disposiciones emanadas del Ministerio de la Gobernación de la Península desde el 9 de octubre de 1840. Madrid, Imprenta Nacional 1841, p.3.

Certament que aquesta situació corresponia a una conjuntura especialment crítica¹⁴⁵ però no gensmenys que les vicissituds polítiques, constants entre 1835 i 1843, van interferir de tal forma la institució governativa que podien fins i tot anorrear-la. Hem explicat com en la situació revolucionària de l'estiu de 1835 el governador civil va actuar més com element dirigent -ni que fós en segona línia- del procés que s'estava desenvolupant que no pas a través d'una acció pròpia en correspondència a una funcionalitat institucional: tal s'esdevindria també durant les insurreccions de 1843. Luis de Collantes i Bustamante, magistrat, havia estat elegit cap polític per la Junta provisional el 17 de juliol i confirmat pel govern per RD. 4.agt.1843. Collantes ràpidament dirigí una proclama als barcelonins en la que entre altres coses, afirmava la seva plena identificació amb el programa de la Junta, i considerava que gràcies a la seva gestió com jutge de 1a. instància hom podia conèixer les seves idees i conducta raó suficient per la qual

...inútil considero (presentar) un programa formal del modo como me propongo ejercer la administración...¹⁴⁶

Era una clara verbalització de la utilització del govern provincial com un espai més des d'on impulsar un projecte polític determinat prescindint del tipus d'atribucions institucionals: la tasca essencial era la de propaganda i de direcció del moviment. La gestió del seu successor Joaquín Maxiliano Gibert¹⁴⁷ va transcórrer per semblants paràmetres si bé en aquest cas, i arran la Jamància, actuaria contra la revolta, al costat de les forces governamentals coordinadament amb la Junta de Gràcia. Ara bé, en iniciar el seu mandat va rebre una comunicació del nou ministre de la Governació Fermín Caballero, que era una interessant constatació del que portem dit

...Pasó por fortuna la época en que convertida la acción tutelar del gobierno en un exclusivismo tan opuesto a los principios de la civilización, como contrario a la verdadera libertad, las autoridades encargadas del mando de las provincias tenían necesariamente que ajustar a sus acciones políticas los actos de su administración. Colocadas entre los partidos en una situación anómala, y demasiado débiles para resistir el vaivén de las pasiones por carecer del apoyo de la opinión, se veían a cada paso expuestas a ceder a exigencias

¹⁴⁵ A Barcelona, arran els fets de juliol de 1840 l'auditor de guerra Juan R. LLorente fou designat cap polític (RO., 25.jul.1840) per voluntat directa d'Espartero; durant la "revolució de setembre" actuà coordinament amb la Junta de Govern de la província, ocupant-ne la vicepresidència, mentre el comte de Peracamps Antonio Van Halen n'era el president. Fou substituït a finals de desembre, interinament, per l'intendent Miguel Belza.

Sobre les vicissituds del seu nomenament, Barcelona en julio de 1840. Sucesos de este período, con un apéndice de los acontecimientos que siguieron hasta el embarque de la S.M. la Reina Gobernadora en Valencia. Vindicación del pueblo de Barcelona. Barcelona, Imprenta de José Tauló 1844. En les pgs. 298-299 hi ha la Ro. de nomenament de LLorente.

¹⁴⁶ BOP., 17.jul.1843.

¹⁴⁷ Gibert era secretari del govern provincial. En absència de Collantes va substituir-lo des del 31 de juliol i continuà en el càrrec fins el desembre de 1843.

indebidas o a servir de instrumento de opresión.

Desvirtuado de esta manera su prestigio, y en continuo desacuerdo en el objeto de su instituto, érales imposible proporcionar a los pueblos los beneficios que debían esperarse, ni tampoco exigir aquel respeto que inspira una administración imparcial, tan necesario para conservar inalterable la disciplina social (..)

De aquí resultaron graves compromisos que vinieron a complicar los conflictos que han puesto al estado al borde del abismo. En pugna abierta el poder ejecutivo con la voluntad nacional, la institución benéfica de los gobiernos políticos se vio desnaturalizada, porque se dirigía a sostener privilegiadas simpatías, en vez de ocuparse en fomentar los diversos ramos de la prosperidad pública encomendados a su cuidado.

Convencido de esta verdad, el Gobierno quiere que V.S. en el ejercicio de sus funciones arregle su conducta a una pauta franca y desinteresada. Todos los españoles tienen derecho a las garantías de la Constitución, y todos sin excepción de matices políticos, son igualmente acreedores a la protección de V.S. y a la solicitud del gobierno (..) Representante suyo en esta provincia y encargado de ejecutar sus disposiciones, V.S. deberá observar un régimen estricto de imparcialidad y de justicia en todo cuanto diga relación con el servicio público, para que su autoridad, conservándose ilesa baste para contener por un efecto de su prestigio a los enemigos de la seguridad del estado (..) Hoy todos los desvelos de V.S. deben dirigirse a cicatrizar las llagas que la división abrió en el seno de la patria y a provocar la reconciliación sincera entre todos los españoles para que se abracen como hermanos (..)

Con arreglo a esos principios a V.S. le toca guardar una completa neutralidad en la lucha de las opiniones y de las doctrinas, siempre que ésta no traspase los límites de la ley, y solo procurará con la nobleza de sus actos, su actividad y su celo en promover los intereses de sus administrados, inclinar los ánimos en favor del sistema de gobierno, cuya realización está encargada a V.S. en la parte que le corresponde...¹⁴⁸

Gibert expressà tot seguit, la seva plena identificació amb la perspectiva senyalada pel ministre de la Governació en la que es constataven les deficiències d'una institució que mai no havia tingut un desenvolupament "normalitzat" és a dir, la possibilitat que el CP exercís les atribucions legalment fixades. L'òptica políticament interessada de Fermin Caballero en la seva anàlisi no n'invalidava el contingut. El més dramàtic fou que tampoc Gibert pogué assumir les perspectives que havia fixat la circular de Governació.

¹⁴⁸ BOP., 12.agt.1843.

4.2.2.3.- L'ordre públic en clau d'excepcionalitat constitucional.

Els condicionaments senyalats fins aquí no van ser els únics que interferiren el govern provincial. Caldria, per acabar, prestar una atenció especial al que fou principal element de distorsió de l'incipient sistema administratiu liberal: l'ordre públic, permanentment situat en primer pla. La forma com es desenvolupà el manteniment d'aquest ordre fou l'exemplificació més clara de la feblesa política del sistema la qual cosa comportà a més, la utilització del govern provincial com a mitjà de persecució dels adversaris polítics sota direcció, directa o solapada, de l'autoritat militar. D'aquesta forma el cap polític comprovava la seva posició subordinada al capità general -fins i tot al comandant de plaça o "2 cabo"- qui amb una actitud constantment intervencionista relegaria a un segon terme l'autoritat política civil.

La implantació de l'estat de setge i la proliferació de situacions d'anormalitat jurídica i constitucional esdevindrien la base gairebé natural sobre la que reposà l'acció política dels capitans generals: hem fet una primera aproximació a aquesta problemàtica en un apartat anterior¹⁴⁹. La recurrència a l'estat de setge fou la conseqüència directa d'un plantejament de l'ordre públic que reposava en una òptica purament repressiva i que legitimava sense embuts la liquidació física de l'adversari polític (com exemplificà, entre d'altres, el cas de Ramon Xauradó el 6 de maig de 1837)¹⁵⁰.

La recurrència a l'estat de setge significà que Barcelona -i, també Catalunya-romagués en situació d'excepcionalitat de forma gairebé ininterrompuda durant aquests anys. Al mateix temps la importància política d'aquest fenomen, creixent en la mesura que esdevenia una pràctica "normalitzada", fou cada cop més apreciada i discutida pels contemporanis: en opuscles, a la premsa, des d'institucions locals i corporacions de diversa mena, des de les Corts i des del mateix govern la preocupació pel significat i les implicacions que derivaven de la sistemàtica aplicació de l'estat de setge va traduir-se en manifestacions públiques partidistes i preses de posició al respecte. Ho analitzarem en base als diversos períodes que Barcelona restà en situació d'excepcionalitat política.

4.2.2.3.a.- 12 de gener de 1835.

El ministre José M. Moscoso publicà en aquesta data una RO. en que decretava l'estat de setge a les províncies sublevades,

...para dar mayor fuerza y vigor a las operaciones militares (..) quedando sujetas en clase de tales a la autoridad militar, con arreglo a lo que se observa en semejantes casos en todas las naciones, y a lo que previenen las leyes y ordenanzas... (art.1)

¹⁴⁹ Sobre aquesta problemàtica són d'obligada referència les obres de BALLBE, M., op.cit., Madrid 1983, p. 103-133; i CRUZ VILLALON, P., op.cit., Madrid 1980, p. 328-346.

¹⁵⁰ L'execució va produir-se després del fracàs de la bullanga de 4 de maig de 1837: la pena de mort li fou imposada en judici sumaríssim per l'autoritat militar.

i a les regions limítrofs: Castella, Aragó i Catalunya,

...como las más expuestas a que se intente extender a ellas el fuego de la insurrección, se dé la latitud que se crea conveniente a las autoridades militares, sin menoscabar por esto las atribuciones de los gobernadores civiles en lo económico y gubernativo; para que por una parte se atienda al principal objeto de la defensa, y por otra se cuiden de todos los ramos relativos al fomento y prosperidad de los pueblos (art.2)...¹⁵¹

la qual cosa significava que l'autoritat militar assumia tot el que feia referència a l'ordre públic. Era la primera declaració com a tal del que ha estat qualificat com a "ficció jurídica" i que, tot i la seva justificació per motius bèl·lics i no directament polítics (no va constituir una resposta governamental o militar a aldarulls o altres alteracions de l'ordre públic), va provocar un cert reguitzell polític a l'estament de procuradors per la forma com el govern l'havia decretat, sense cap comunicació amb l'estament de procuradors, posant en solfa qui tenia la facultat de proclamar-lo¹⁵².

4.2.2.3.b.- 29 de novembre de 1835 - 5 de novembre de 1836.

Un pas important en l'assumpció de competències polítiques per part dels capitans generals fou el RD., 21.oct.1835, que els facultava per declarar l'estat de guerra (canvi de terminologia) en les províncies del seu districte militar que creguessin necessari. Seria el capità general de Catalunya Espoz y Mina qui primer feria ús de semblant poder i declararia l'estat de setge (mantindria aquesta denominació) a Catalunya amb ban de 29 de novembre de 1835, que hem reproduït parcialment en pàgines anteriors. Catalunya va romandre en aquesta situació excepcional fins que en formar-se el ministeri Calatrava decretà la suspensió dels estats de setge existents arreu: a Catalunya aquesta ordre no va tenir efectivitat fins el ban de 5.nov.1836¹⁵³.

A l'empar d'aquesta disposició l'autoritat militar va reprimir durament la bullanga de gener de 1836. Un dels ciutadans més directament afectats per aquesta actuació fou Ramon Xauradó, que exposà així la seva visió de l'estat de setge:

¹⁵¹ BOP., 23.gen.1835. Ja hem fet referència anteriorment a aquesta disposició i a la polèmica que generà.

¹⁵² La decisió fou debatuda a l'estament de procuradors els dies 20 i 21 de gener. D'acord amb TOMAS VILLARROYA, J., El sistema político del Estatuto Real. Madrid, I.E.P. 1968, ...Esta innovación (la forma de RO. i no de RD.) parecía significar que el gobierno se mostraba partidario de que la declaración de estado de sitio era privativa del ejecutivo, posición contrapuesta a la del Estamento de procuradores, que reivindicaba ardientemente la facultad del Legislativo para conocer de aquellas medidas... Vegeu CRUZ VILLALON, op.cit., Madrid 1980, p.330-333, que encunyà la qualificació de "ficció jurídica"; BALLBE, M. op.cit., Madrid 1983, p.118; i FERNANDEZ SEGADO, op.cit., Madrid 1977, p.81.

¹⁵³ PIRALA, A., op.cit., vol.III, Madrid 1984 (reed.), p.84.

...El estado de sitio, para dar mayor vigor a la autoridad militar, deposita en caso necesario en manos de ésta las atribuciones de las demás autoridades; mas así como éstas debían ejercerlas con arreglo a las leyes, aquélla hereda el mismo deber, de cuya observancia jamás puede separarse sin hacerse culpable de arbitrariedad o despotismo. La dictadura concede a un solo hombre el poder extraordinario de dictar, suspender o reformar temporalmente las leyes, aunque no el mandar sin ellas. Si la autoridad militar (abusivamente por sí sola) puede decretar el estado de sitio la dictadura no pueden otorgarla en las naciones libres ni los ministros ni la autoridad real pues no pueden conceder facultad de dictar, suspender o reformar leyes quien por sí mismo no la tiene.

Examínese la conducta de Mina; y se verá fácilmente que a pretexto de su favorito comodín del estado de sitio, no sólo ha ejercido la dictadura suspendiendo las leyes, sino aún el más atroz despotismo mandando sin ellas y contra su liberal contexto. ¿Y la Nación dejará de pedir cuentas de tales abusos?...¹⁵⁴

Tres mesos després la diputació de Barcelona va dirigir, una exposició al govern queixant-se de la vigència de l'estat de setge a les poblacions liberals, ja que els impedia gaudir dels avantatges del règim i quedaven sotmeses al control militar¹⁵⁵. A l'empar d'aquesta situació l'autoritat militar va dur a terme la repressió de la bullanga de gener de 1836 a Barcelona.

¹⁵⁴ Manifiesto de las injustas vejaciones... Madrid 1836, nota 1 p.5. El procurador català Perpinyà interpel·là al govern amb motiu de l'actuació de Mina a Barcelona i fou contestat pel president del Consell de Ministres Mendizábal amb els mateixos termes de la comunicació que envià a Mina el 13.gen.1836 en que després d'acusar d'enemics de la llibertat als seus protagonistes, i de responsabilitzar dels aldarulls als carlins ...para vencer en las ciudades, ya que no le sea posible conseguirlo en los campos... fa una defensa total de Mina: ...Si esa capitania general no estuviera declarada en estado de sitio, el Gobierno de S.M. dictaría a V.E. las reglas que había de seguir en las presentes circunstancias. Mas V.E., tan adiestrado en el mando como en las vicisitudes, sabe cuándo, cómo y con quién ha de usar de energía o de prudencia, teniendo presente que sin orden público todo bien desaparece, todo crédito se pierde, toda ventaja social es imposible. Las comunicaciones del segundo jefe de ese Principado del 5 y 6 prueban el acierto y la energía que le distinguen: y S.M. se complace en manifestar que mientras haya generales como aquel jefe, el Trono y la libertad no pueden perecer... LLoava a continuació l'actitud de l'ajuntament i de la guàrdia nacional i ...la sensatez del pueblo barcelonés, pues no merecen llamarse hijos de la industriosa y liberal Barcelona los pocos que cometieron los crímenes del día 4... Davant d'aquesta genèrica i retòrica repostada, Perpinyà va mostrar la seva insatisfacció i anuncià que interpel·laria en privat Mendizábal: desconeixem el contingut d'aquesta segona interpel·lació. D.S.C., 15.gen.1836.

¹⁵⁵ Citat per OLLE i ROMEU,J.M., op.cit., Tarragona 1993, vol. 1, p. 360.